

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2006:52
ISSN 1404-0891

Indexeringens dilemma

En analys av förutsättningarna för ämnesindexering av skönlitteratur i
förhållandet mellan indexeringen och dess objekt.

PER NILSSON

HÖGSKOLAN I BORÅS

Svensk titel: Indexeringens dilemma. En analys av förutsättningarna för ämnesindexering av skönlitteratur i förhållandet mellan indexeringen och dess objekt.

Engelsk titel: The dilemma of indexing. Analysis of the conditions for subject indexing of fiction in the relationship between the indexing and its object.

Författare: Per Nilsson

Kollegium: 2

Färdigställt: 2006

Handledare: Svante Kristensson

Abstract: This thesis analyses the conditions for subject indexing of fiction by studying the relationship between the nature of fiction and the properties of subject indexing. The analysis is founded on a reading of a recently published Swedish subject headings list and uses a theoretical framework of Adorno's theory of modern reason. The study is conducted through a qualitative text analysis in three steps. In the first step the subject headings list is analysed by examining how it provides subject access to fiction by the aspects of form, frame and subject. In the second step of the analysis these aspects of subject access are analysed and discussed by relating them to relevant research of subject indexing of fiction. The third, and final, step in the analysis is a discussion of the conditions for subject indexing of fiction with the aid of Adorno's theory. Through this theoretical framework the conditions for subject indexing of fiction are discussed and the problems associated with subject indexing of fiction are explained. The conclusions drawn from the study are that subject indexing of fiction is a very problematic enterprise. The nature of fiction causes severe problems for subject indexing and the properties of indexing are not very well adjusted to the nature of fiction. The value of fiction, according to Adorno, is that its contents are fundamentally different from the social rationality and thus are likely to be diminished, or lost completely, by getting subject access and thereby being rationalized and made easily recognized and familiar.

Nyckelord: indexering skönlitteratur ämnesindexering Adorno

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte och frågeställningar	2
1.3 Avgränsningar och material.....	2
1.4 Metod	3
1.5 Definitioner och diskussion av centrala begrepp	4
1.5.1 Distinktioner mellan ämnesindexering, ämneskatalogisering och klassifikation.....	6
1.6 Disposition.....	7
2. Teori.....	8
3. Forskningsläge	10
4. System för ämnesindexering av skönlitteratur.....	13
4.1 Historisk överblick.....	14
4.1.1 Anpassning av universella system: Haighs	14
4.1.2 Utvecklandet av specialsystem	15
4.1.2.1 Burgess.....	16
4.1.2.2 Walker: Problem Child	16
4.1.2.3 System för enskilda genrer	17
4.2 Moderna system.....	18
4.2.1 Pejtersens AMP.....	19
4.2.2 Beghtols EFAS.....	20
4.2.3 Kaunokki.....	21
4.2.4 Fiction Project, Library of Congress och British Library.....	22
4.2.5 Ämnesindexering av skönlitteratur i Sverige.....	22
5. Presentation av den undersökta ämnesordslistan.....	24
5.1 Tillkomst	24
5.2 Teoretisk grund	25
5.3 Struktur.....	25
6. Analys	26
6.1 Identifikation av ämnesåtkomstsaspekter i ämnesordslistan	26
6.1.1 Genrefasetten	27
6.1.2 De övriga fasetterna	30
6.2 Litteraturstudie av de iakttagna aspekterna	32
6.2.1 Form.....	33
6.2.2 Ram.....	35
6.2.3 Ämne	38
6.3 Analys och diskussion med hjälp av Adorno	41
6.3.1 Skönlitteraturen som kunskapskälla	41
6.3.2 Indexering och skönlitteratur: identitet och ickeidentitet	43
6.3.3 Indexering av skönlitteratur: upplysningens dialektik	45
7. Slutdiskussion	47
7.1 Slutsatser	49
7.2 Förslag till vidare forskning.....	49
8. Sammanfattning	50
9. Referenser	51

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Möjligheterna till ämnesåtkomst av skönlitteratur är jämfört med facklitteraturen väldigt små på biblioteken idag. Vanligen har skönlitteraturen organiserats alfabetiskt efter författare, oftast utan annan ämnesbestämning än skönlitteratur från ett speciellt land. Biblioteksanvändare som letar efter skönlitteratur har oftast varit begränsade till att kunna söka efter titlar och författare, alternativt till att browsa i hyllorna. Skönlitteratur kan ofta utgöra hälften av en bibliotekssamling och en ännu större del av utlånen men trots detta är möjligheterna till ämnesåtkomst av skönlitteratur väldigt små.¹ Det finns två huvudsakliga anledningar till de dåliga möjligheterna till ämnesåtkomst av skönlitteratur: dels har skönlitteraturen historiskt sett haft en låg status på biblioteken, dels finns det i själva skönlitteraturen stora problem för ämnesåtkomst.²

Skönlitteraturens historiskt sett låga status beror på att den har betraktats som fiktiv, överklig och osann; man har inte ansett att den har ett faktamässigt innehåll. Detta har gjort att skönlitteratur inte har ansetts vara lika viktig som facklitteraturen, och skönlitteraturen har därför inte ägnats lika mycket uppmärksamhet som facklitteraturen. Det har även funnits ett moraliskt motstånd mot skönlitteratur, åtminstone tidvis och mot vissa typer av litteratur, grundat i en syn på skönlitteratur som onyttig och skadlig. Detta ogillande och missgynnande av skönlitteratur är naturligtvis inte längre utbrett på biblioteken men trots detta är möjligheterna till ämnesåtkomst av skönlitteratur fortfarande relativt små.³

Den andra anledningen till skönlitteraturens låga prioritet vad det gäller ämnesåtkomst finns som nämndes ovan i skönlitteraturen själv. Detta är antagligen den primära orsaken till att skönlitteratur inte ges ämnesåtkomst till i högre utsträckning; det är helt enkelt svårt att göra på grund av de egenskaper skönlitteraturen har.

De senaste åren har intresset för indexering av skönlitteratur ökat. År 2004 publicerade Svensk biblioteksforening två ämnesordslister för indexering av skönlitteratur för barn respektive vuxna tillsammans med en handledning för indexering av skönlitteratur. Det är listan för vuxenlitteratur som står i fokus för denna uppsats. Det tycks finnas en stark vilja att indexera skönlitteratur och intresset för hur det ska gå till är stort. Att intresset för ämnesåtkomst till skönlitteratur ökar kan man se som ett tecken på att den gamla, ogillande attityden gentemot skönlitteratur har lämnat plats åt en föreställning om att skönlitteratur har ett stort värde och därför förtjänar att ges ämnesåtkomst i samma grad som facklitteraturen.⁴

¹ Lancaster, F. W. (1998). *Indexing and Abstracting in Theory and Practise*. London: Library Association Publishing, s. 197.

² Hayes, Susan (1992). Enhanced Catalog Access to Fiction: A Preliminary Study. *Library resources & technical services*, vol. 36, no. 4, s. 443ff.

³ Hayes (1992), s. 443.

⁴ Miller, Christoffer (2003). All new Subject Access to Fiction: How a Cultural Zeitgeist with Gray Hair Informed ALA's *Guidelines... Cataloging & Classification Quarterly*, vol. 36, no. 2, s. 92.

Många tycks anse att det finns ett stort behov av att kunna göra mer detaljerade sökningar på skönlitteratur än vad som är möjligt med SAB-systemet och man utgår från att användarna har ett behov av att kunna söka skönlitteratur efter dess ämne på samma sätt som vad det gäller facklitteratur. Man ser ett stort nyttobehov som uppfylls genom att även skönlitteratur indexeras. Indexering kräver dock kunskap om indexeringens objekt, skönlitteraturen, för att vara verkningsfull; det är nödvändigt med en förståelse för hur indexeringen förhåller sig till skönlitteraturen, och omvänt.

Hans Jørn Nielsen, dansk B&I-forskare, är en av dem som skrivit mest om förhållandet mellan de två olika domäner som indexering respektive skönlitteratur är. Nielsen menar att skönlitteraturen till sin natur är mer problematisk att indexera än facklitteraturen, bland annat eftersom skönlitteratur kräver mycket tolkning och kan läsas på många olika sätt. Skönlitteraturen har en mångsidighet som står i motsättning till indexeringens nödvändiga relativa rigiditet och begränsade karaktär. Nielsen skriver: ”Der synes altså at ligge en uløselig indre modsigelse i forholdet mellem klassifikationens og indekseringens intention vedrørende søgnings- og genfindingsmuligheder på den ene side og skönlitteraturens natur på den anden!”⁵ Det är detta problem som står i fokus för uppsatsen; förhållandet mellan två olika fenomen, indexeringens egenskaper och ambitioner relaterade till skönlitteraturens egenskaper. En förståelse för denna problematik är nödvändig för att kunna utveckla adekvata system för indexering av skönlitteratur.

1.2 Syfte och frågeställningar

Indexering som fenomen har vissa egenskaper och en viss karaktär, så även skönlitteraturen. På vilket sätt förhåller sig indexeringen till sitt objekt, det vill säga skönlitteraturen, och hur förhåller sig skönlitteraturen till indexeringen? Uppsatsen syftar till att undersöka spänningen mellan skönlitteraturens natur och indexeringens egenskaper, för att på så sätt utveckla förståelsen för de svårigheter och den teoretiska problematik som indexering av skönlitteratur innebär, och därigenom till att öka förutsättningarna för en lyckad indexeringspraktik.

Uppsatsen utgår från följande frågeställningar:

- Vilka problem och möjligheter för indexering av skönlitteratur finns i indexeringens objekt, skönlitteraturen?
- Vilka förutsättningar har indexering för tillämpning på skönlitteratur?
- Hur hanterar den undersökta ämnesordslistan de problem som finns vad det gäller indexering av skönlitteratur?

1.3 Avgränsningar och material

Uppsatsen begränsar sig till att undersöka indexering av skönlitteratur för vuxna människor. Delar av forskningen inom området uppehåller sig främst kring

⁵ Nielsen, Hans Jørn (1997a). Romaner af mange slags: Om indeksering, klassifikation og formidling af skönlitteratur. *Biblioteksarbejde*, nr. 50 s. 14.

indexering av skönlitteratur för barn och faller utanför avgränsningarna. Vidare avgränsar sig uppsatsen från så kallad ”back of the book indexing”, det vill säga index som skapas för enskilda skönlitterära verk och placeras längst bak i boken för att möjliggöra sökning på vissa termer eller ämnens förekomst i verket. Uppsatsen kommer istället att undersöka indexering av skönlitteratur som syftar till att möjliggöra för användare på bibliotek att söka efter skönlitteratur på dess ämne. Forskning som faller utanför avgränsningarna kommer endast att användas i den mån den tangerar den problematik som uppsatsen undersöker.

Det främsta materialet för undersökningen är den ämnesordlista för indexering av skönlitteratur för vuxna som Svensk biblioteksforening nyligen publicerade.⁶ Ämnesordlistan kommer att undersökas och diskuteras tillsammans med den teoretiska forskningen som gjorts på området. Undersökningens material är alltså tvådelat: dels den svenska ämnesordlistan, dels teoretiker inom fältet som diskuterar samma företeelser som iaktas i den undersökta ämnesordlistan. Uppsatsen kommer inte att undersöka några andra system för indexering av skönlitteratur än den svenska ämnesordlistan. Teoretikerna inom området har ofta omsatt sin teori i skapande av indexeringssystem men då de används i uppsatsen är det inte för att jämföra olika system utan för att teorierna tangerar undersökningens problematik.

Uppsatsens avgränsningar vad det gäller den teoretiska litteraturen bestäms av den undersökta ämnesordlistan och endast den teoretiska forskning som behandlar aspekter som iaktas i analysen av ämnesordlistan kommer att användas.

Uppsatsens material är till stora delar, vad det gäller indexeringsteorin som studeras, förhållandevis gammalt. En ganska liten del av materialet är publicerat på 2000-talet. Detta beror dock inte på brister i informationssökningen, ambitionen är att använda så aktuellt material som möjligt, utan på att forskningsfältet helt enkelt inte är så stort och därför inte åldras i särskilt hög takt och att material som kommer från 90-talet därför är att betrakta som förhållandevis nytt.

1.4 Metod

Metoden för undersökningen är kvalitativ textanalys. Textanalysen genomförs i tre steg: först närläses och diskuteras den undersökta ämnesordlistan, sedan studeras, de för undersökningen relevanta, aspekterna som identifierats i ämnesordlistan genom en litteraturstudie av den teoretiska forskningen på området. Sedan diskuteras och problematiseras de fenomen som lyfts fram med hjälp av Adornos teori för att skapa en vidare förståelse för de problem som iakttagits i ämnesordlistan och forskningen på området. Ambitionen är att analysen ska röra sig från specifikt till generellt: från den undersökta ämnesordlistan via indexeringsforskningen till Adornos teori, för att på så sätt skapa en förståelse för indexering av skönlitteratur med utgångspunkt i ett enskilt exempel.

Repstad menar att man genom kvalitativ analys av ett enskilt bra exempel kan skapa kunskap om ett fenomen på en allmän nivå, förutsatt att det enskilda objektet man har

⁶ *Att indexera skönlitteratur. Ämnesordlista, vuxenlitteratur* (2004). Svensk biblioteksforening, Specialgruppen för indexering av skönlitteratur. Stockholm: Svensk biblioteksforening.

valt för den kvalitativa studien är väl valt. Resultaten kan inte okritiskt generaliseras vid en kvalitativ studie utan man måste göra en uppskattning av hur pass generaliserbara de är.⁷ Uppsatsens kvalitativa anslag syftar till att dels nå kunskap om det enskilda undersökta objektet, dels nå generella kunskaper om indexerings av skönlitteratur. En kvalitativ metod förefaller vara lämplig för dessa syften och förhoppningsvis kommer undersökningens resultat att vara generaliserbara.

Uppsatsen genomför en närläsande, tolkande studie av undersökningsmaterialet utifrån ett teoretiskt perspektiv hämtat från Adorno. Teorin är enligt Alvesson & Sköldberg i denna typ av tolkande studie en ofrånkomlig del av metoden. Metod kan inte frikopplas från teori eftersom ”antaganden och begrepp i någon mening bestämmer tolkningar och gestaltningar av föremålet i studien.”⁸

Uppsatsen genomför en litteraturstudie över den teoretiska forskningen på området som är aktuell för den undersökta ämnesordslistan för att på så sätt vidga giltigheten och förståelsen för de aspekter som undersöks och diskuteras i ämnesordslistan. Litteraturstudien struktureras av den undersökta ämnesordslistan på så sätt att de aspekter som lyfts fram i analysen av ämnesordslistan studeras i indexeringsforskning för att öka förståelsen för dem.

1.5 Definitioner och diskussion av centrala termer

Termen *indexering* kan användas på olika sätt. I uppsatsen används den definition som Lancaster gör av termen. Indexering syftar enligt Lancaster till att skapa representanter för dokument i en form som är lämplig att användas i någon form av databas; elektronisk, i pappersform eller kortkatalog.⁹ En distinktion som måste göras är den mellan indexering i allmänhet och *ämnesindexering*, där ämnesindexering indexerar det ämnesmässiga innehållet i ett dokument medan indexering i vidare bemärkelse även indexerar andra aspekter av dokumentet, som dess författare, titel, fysiska form. Ämnesindexering innebär skapandet av representanter för dokumentens ämnen.¹⁰ I uppsatsen är det ämnesindexering som kommer att undersökas.

Ämnesindexering görs enligt Lancaster i två steg: först ämnesanalys, sedan översättning. *Ämnesanalys* innebär att man bestämmer vad ett dokument handlar om, dess ”aboutness”. När man har bestämt ett dokumentens ämne behöver man också bestämma vilka aspekter av ämnet som kan vara intressanta för användare av databasen. Ämnesindexering görs i allmänhet för att tillgodose behoven hos en viss användargrupp, exempelvis användarna av en viss databas eller användarna av en viss typ av litteratur. Ämnesanalysen måste anpassas till dessa användares intressen och behov. Kontexten (databasens inriktning, användare av systemet) styr på så sätt vilka aspekter av ett visst dokumentens aboutness som bestäms som relevanta och används för indexering.¹¹

⁷ Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur, s. 12f.

⁸ Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (1994). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur, s. 14.

⁹ Lancaster, s. 1.

¹⁰ Lancaster, s. 5.

¹¹ Lancaster, s. 8.

Vad ett dokument handlar om benämndes ovan som *aboutness*. Denna term är vedertagen inom indexeringslitteraturen för att beteckna ett dokument ämnesmässiga innehåll. Termen i sig själv verkar dock vara ganska svårdefinierad. Lancaster använder termen för att beteckna vad ett dokument handlar om eller vilka ämnen det behandlar. Denna definition är pragmatiskt snarare än teoretiskt grundad. Lancaster menar att det finns en stor filosofisk och lingvistisk problematik kring vad *aboutness* egentligen innebär men att definitionen ovan är accepterad av och begriplig för de flesta människor. Ämnesanalys innebär enligt Lancaster alltså helt enkelt att bestämma vad ett dokument handlar om och vilka ämnen det behandlar.¹²

Efter ämnesanalysen följer det andra steget i ämnesindexering, *översättningen*. Detta innebär att man förvandlar resultatet av ämnesanalysen till indexeringstermer. Det sker antingen genom att indexeringstermerna hämtas direkt från dokumentet (*utdragning*) eller genom att dokumentet tilldelas indexeringstermer från en annan källa (*tilldelning*), vanligtvis hämtas då termerna från en kontrollerad vokabulär men de kan också tilldelas helt fritt.¹³

Ett *indexeringsspråk* definieras som alla de ord som är tillåtna antingen för att indexera ett dokument eller för att söka efter dokumentet samt de regler som finns för användande av dessa termer. Indexeringsspråket bestäms och regleras i den kontrollerade vokabulären om en sådan används, annars är indexeringsspråket fritt.¹⁴

Den *kontrollerade vokabulären* anger vilka termer som är tillåtna att användas som indexeringstermer och bestämmer och standardiserar vilken av termernas morfologiska varianter som är auktoriserad. Det finns i huvudsak tre olika typer av kontrollerade vokabulärer för ämnesrepresentation: bibliografiska klassifikationssystem, tesaurusar och ämnesordslistor.¹⁵

Den typ av kontrollerad vokabulär som kommer att undersökas i uppsatsen är ämnesordslistan och denna ska därför här definieras och särskiljas gentemot de andra typerna av kontrollerade vokabulärer. En *ämnesordlista* är en alfabetiskt ordnad lista över termer som är godkända för användning som representanter för ett dokument ämne. Termerna i listan kan även vara formindikatorer som exempelvis språk eller typ av dokument men vanligtvis är de beteckningar för ämne.¹⁶ Både tesaurusar och ämnesordslistor kontrollerar användandet och formen av termer och visar relationerna mellan termerna i ett indexeringsspråk.¹⁷ Ämnesordslistan skiljer sig från tesaurusen på så sätt att den inte har en lika utvecklad och synlig hierarkisk struktur. Framställningen är oftast alfabetisk, den gör inte lika tydliga distinktioner mellan hierarkiska och associativa relationer mellan termerna.

Enligt Judith A. Ranta kan de olika indexerbara element som skönlitteraturens ämne består av delas in i två breda kategorier. Dessa två kategorier är *denotativa* respektive

¹² Lancaster, s. 10f.

¹³ Lancaster, s. 14.

¹⁴ Cleveland, Ana D. & Cleveland, Donald B. (1990). *Introduction to Indexing and Abstracting*. Inglewood, Colorado: Libraries unlimited Inc., s. 78.

¹⁵ Lancaster, s. 15.

¹⁶ Rowley, Jennifer E. (1981). *Abstracting and indexing*. London: Clive Bingley, s. 47.

¹⁷ Rowley, s. 61.

konnotativa element. De denotativa elementen i en skönlitterär text är den bokstavliga betydelsen och de deskriptiva elementen, det som texten denoterar, medan de konnotativa elementen är den symboliska eller expressiva meningen av texten, det som konnoteras av texten.¹⁸ De denotativa elementen beskrivs ofta som faktaliknande information och har ofta att göra med saker som tid och plats för handlingen i ett verk, vilken typ av karaktärer och miljöer som gestaltas och så vidare. De konnotativa elementen är sådant som kräver tolkning. De har en betydelse utöver den bokstavliga meningen. Vanliga exempel på detta är verkets teman, symbolik och så vidare. De denotativa aspekterna av skönlitteraturen sägs ofta vara objektiva medan de konnotativa sägs vara mer subjektiva och tolkningsberoende.

1.5.1 Distinktioner mellan ämnesindexering, ämneskatalogisering och klassifikation

Inom biblioteks- och informationsvetenskap görs ofta distinktioner mellan tre närbesläktade fenomen: ämnesindexering, ämneskatalogisering och klassifikation. Med ämneskatalogisering avses tilldelandet av ämnesord för att representera ett dokumentets innehåll i bibliotekskatalogen, med klassifikation menas vanligen tilldelandet av klassifikationskoder, hämtade från ett klassifikationssystem, till ett dokument, ofta för fileringssyften. Dessa distinktioner kan vara svåra att upprätthålla, till exempel kan ämnesindexering använda ett klassifikationssystem som sin kontrollerade vokabulär.¹⁹

Enligt Cleveland & Cleveland innebär klassifikation ett systematiskt arrangerande av entiteter till grupper eller kategorier enligt etablerade kriterier. Ett index är en lista med bibliografisk information eller citat kopplad till en litteratursamling, vanligtvis alfabetiskt arrangerad och baserad på någon specificerad ingång, som till exempel författare eller ämne.²⁰ Klassifikation och indexering framstår enligt dessa definitioner som två helt olika företeelser men har i själva verket grundläggande konceptuella likheter. Både bibliografisk klassifikation och ämnesindexering syftar till att organisera dokument så att man visar deras informationella relationer samt visa användaren till den klunga av dokument som eftersöks. Indexering är, menar Cleveland & Cleveland, i själva verket en form av klassifikation. När man ger ett dokument en indexeringsterm innebär det att man placerar dokumentet i en klunga av objekt med liknande attribut. Även på den operationella nivån visar klassifikation och indexering stora likheter, framförallt när indexeringen utgår från starkt kontrollerade vokabulärer med rigida regler och relationer. Den kontrollerade vokabulären kan många gånger vara väldigt lik ett klassifikationssystem och Cleveland & Cleveland konstaterar att klassifikation och indexering är två nära relaterade företeelser.²¹

Även Berntsson betonar att indexering och klassifikation är två starkt besläktade företeelser. Båda syftar enligt Berntsson till att möjliggöra återfinnandet av dokumentbeskrivningar utifrån de ämnen dokumenten behandlar. Berntsson menar att skillnaden mellan bibliografisk klassifikation och ämnesindexering består i att man

¹⁸ Ranta, Judith A. (1991). The New Literary Scholarship and a Basis for Increased Subject Catalog Access to Imaginative Literature. *Cataloging and Classification Quarterly*, vol. 14, no. 1, s. 16.

¹⁹ Lancaster, s. 15f.

²⁰ Cleveland & Cleveland, s. 17.

²¹ Cleveland & Cleveland, s. 17.

vid indexering använder indexeringstermer för att representera ett dokument medan man vid klassifikation använder klassifikationskoder.²² Enligt detta synsätt består skillnaden mellan klassifikation och indexering i översättningsmomentet. Ämnesanalysen är densamma för båda fenomenen men de skiljer sig åt när det gäller till vilket språk översättningen sker och i vilket sammanhang dokumentet ska representeras. Skillnaden framstår som praktisk snarare än teoretisk.

Lancaster intar en pragmatisk skeptisk hållning till dessa distinktioner: "These terminological distinctions are quite meaningless and only serve to cause confusion."²³

Delar av den terminologiska förvirringen kan lösas genom att upprätthålla skarpa distinktioner mellan de två stegen i ämnesrepresentationen; ämnesanalys och översättning. Ämnesanalysen är en intellektuell aktivitet som syftar till att bestämma ett dokumentets ämne och kan därmed benämnas som klassifikation i den breda betydelsen av begreppet. Ämnesanalysen innebär ju att man placerar ett dokument i en ämnesklass. Resultatet av ämnesanalysen översätts sedan till representanter för dokumentets ämne. Representanterna kan hämtas från klassifikationssystem, tesaurusar, ämnesordslistor eller från dokumentet självt. Klassifikation innebär att klasser formas av dokument baserat på deras ämne. Tesaurusar, ämnesordslistor och klassifikationssystem är, menar Lancaster, listor med etiketter som dessa klasser identifieras som, och ibland fileras efter. Den intellektuella processen att bestämma vad ett dokument handlar om och att ge det representanter är konceptuellt sett densamma oavsett vilken typ av dokument det handlar om eller vilken typ av vokabulär som används för översättningen.²⁴

Lancaster gör ingen begreppsmässig distinktion mellan ämneskatalogisering och ämnesindexering utan ser dem som identiska, det vill säga att de båda involverar är ämnesklassificering.²⁵ Lancaster använder begreppet ämnesindexering för att beteckna alla varianter av aktiviteten ämnesklassificering och i den breda bemärkelsen kommer begreppet att användas även i uppsatsen. Studiens angreppsvinkel på fenomenet ämnesindexering bestäms och avgränsas av den undersökta ämnesordslistan och den problematik som lyfts fram vid studiet av den är de aspekter av ämnesindexering som kommer att undersökas.

1.6 Disposition

Efter inledningen kommer uppsatsens andra kapitel där den teori som uppsatsen använder sig av kort redogörs för. I det tredje kapitlet ges en översikt över den forskning som har gjorts på området. Uppsatsens fjärde kapitel är en redogörelse av olika system för ämnesindexering av skönlitteratur och är uppdelat i två underkapitel: ett kapitel som beskriver äldre system och ett kapitel som beskriver moderna system. I det femte kapitlet presenteras den ämnesordslista som undersöks i uppsatsen. Det sjätte kapitlet består av uppsatsens analys. Analysen är uppdelad i tre underkapitel där varje underkapitel behandlar varsitt steg i analysen. Det sjunde kapitlet är en

²² Berntsson, Göran (1997). *Klassifikation enligt SAB-systemet: Ett läromedel*. Borås: Taranco, s. 6.

²³ Lancaster, s. 16.

²⁴ Lancaster, s. 17.

²⁵ Lancaster, s. 17.

slutdiskussion där de resonemang som förts i uppsatsen knyts ihop. Undersökningens resultat diskuteras och frågeställningarna besvaras. Sist i uppsatsen finns en sammanfattning.

2. Teori

Uppsatsens teoretiska ram utgörs av Theodor W. Adornos (1903-1969) kulturteori. Adornos tanke-system är omfattande och spänner över vida områden. Han var verksam som estetiker, musikvetare, sociolog, kulturkritiker och filosof. De delar av hans tänkande som uppsatsen kommer att använda sig av hämtas främst från *Upplysningens dialektik*, skriven tillsammans med Max Horkheimer. Naturligtvis kommer endast begränsade delar av den omfattande teorin att användas i uppsatsen, sådant som är relevant och produktivt för uppsatsens syften och frågeställningar. I detta avsnitt kommer endast den teoretiska ramen för uppsatsen att skisseras. Ambitionen är att detta avsnitt ska vara förhållandevis kort och ge en översiktlig bild av uppsatsens teori. Det teoretiska perspektivet kommer att utvecklas ytterligare i direkt anslutning till det tredje steget (kapitel 6.3) i textanalysen. Att just Adorno har valts för uppsatsens teori motiveras av att hans kulturteori ger ett intressant perspektiv på vad skönlitteraturens innehåll är och på förhållandet mellan vetenskap och konst. På så sätt kan man genom att använda Adorno förhoppningsvis förstå vad det innebär att skapa ämnesåtkomst åt skönlitteratur på ett sätt som närmar sig hur man gör för facklitteratur och förhållandet mellan indexering och skönlitteratur kan belysas med hjälp av Adornos kritik av det moderna förnuftet. Adorno ger skönlitteraturen en enorm betydelse men problematiserar varför det är svårt att rationalisera den alltför mycket. Detta perspektiv kommer att användas för att diskutera möjligheterna till indexering av skönlitteratur och de motsättningar som tycks finnas mellan indexeringens och skönlitteraturens olika egenskaper.

Upplysningens dialektik är huvudsakligen en kritik av det moderna förnuftet. Boken syftar till att undersöka förutsättningarna för det mänskliga tänkandet och den historiska bakgrunden för det. Boken undersöker vad författarna kallar upplysningen. Upplysningen innebär här inte vad man vanligtvis avser: en intellektuell strömning på 1700-talet med centrum i Frankrike. Med Adornos och Horkheimers terminologi definieras upplysning mycket vidare, upplysningen är en del av hela det mänskliga tänkandets historia, oberoende av tid och rum, och definieras som det mänskliga tänkandets strävan till att ersätta mytologiska och religiösa förklaringar av världen med en rationell förståelse. Upplysningen är en serie relaterade intellektuella och praktiska operationer som avmystifierar och sekulariserar världen.²⁶

Upplysningens dialektik utgår från två huvudteser: ”redan myten är upplysning, och: upplysningen slår tillbaka i mytologi.”²⁷ Dessa båda teser kan endast förstås i relation till varandra. Med den första tesen (redan myten är upplysning) avses att myten till sina kunskapsanspråk och underordnande dynamik är ett slags upplysning, som Horkheimer och Adorno säger: ”I sin egenskap av en språkligt frambesvuren totalitet, vars sanningsanspråk tränger undan den äldre mystiska tron, folkreligionen, utgör den

²⁶ Jarvis, Simon (1998). *Adorno: A Critical Introduction*. New York: Routledge, s. 24.

²⁷ Horkheimer, Max & Adorno, Theodor W (1996). *Upplysningens dialektik*. Göteborg: Daidalos, s. 14.

solära, patriarkaliska mytologin själv ett stycke upplysning”²⁸. Myten är själv alltså redan en sorts upplysning, ett sätt att ordna, klassificera och kontrollera världen.²⁹

Författarnas andra tes (upplysningen slår tillbaka i myt) innebär att upplysningen i sin radikala rationalism och objektivitetssträvan paradoxalt nog vänder tillbaka till myt:

Principen om en ödesbestämd nödvändighet, den som bringar mytens hjältar på fall och efterhand lösgör sig från orakelspråket som självständig logisk konsekvens, går inte bara ytterligare renad till formallogisk stringens igen i varje rationellt system i den västerländska filosofin: den knyter samman hela den kedja av system som börjar med en hierarki av gudar och därefter i en permanent gudaskymning traderar en indignation över föregångarnas bristande sannfärdighet som sitt gemensamma innehåll. På samma sätt som myterna redan är ett slags upplysning, så går upplysningen vid varje steg allt djupare ner sig i mytologi.³⁰

Sambandet mellan myt och upplysning kan förefalla mycket abstrakt och behöva utvecklas något. Både myt och upplysning strävar till att behärska den yttre naturen och till att stärka det egna jagets identitet. I takt med att människan tar kontroll över den yttre naturen genom upplysningen tilltar också kontrollen över den inre naturen, naturkaraktären hos subjektet undertrycks, och det uppstår en obalans mellan människa och natur, subjekt och objekt. I denna klyvning uppstår det instrumentella förnuftet.³¹ Upplysningens dialektik innebär att framstegen hela tiden är förknippade med denna typ av tillbakagångar.

Upplysningen är en strävan av människan att dominera och behärska naturen. Adorno använder begreppet ”natur” i tre olika bemärkelser: en marxistisk mening, en kunskapsfilosofisk innebörd och en psykologisk-antropologisk betydelse.³² I marxistisk mening innebär natur det material människan tar i bruk och bearbetar för att överleva och utveckla sin materiella standard. Historien är i detta avseende en historia om naturbehärskning. I kunskapsfilosofisk betydelse innebär begreppet natur det som inte låter sig tänkas, det ickeidentiska, eller med ett vanligare begrepp: ”det andra”. Att naturen inte låter sig tänkas beror på tänkandets mekanismer och inte på egenskaper hos naturen. I psykologisk-antropologisk mening avser naturen människans omedvetna skikt; begär och drifter.³³ Enligt Adorno utgörs modernitetens problem av det sätt på vilket människan distanserar sig från naturen i samtliga dessa tre bemärkelser. Viktigast för oss är här den kunskapsfilosofiska betydelsen. Genom dominansen av naturen, ”det andra”, blir det rationella framsteget ickerationellt. Det slår tillbaka i myt.

Upplysningens dialektik kan vid slarvig läsning uppfattas som antirationalistisk eller antiupplysning, så är dock inte fallet, vilket måste betonas. Författarnas kritik mot upplysningen består i att den inte är tillräckligt upplyst och att dess förnuftighet blir oförnuftig. Jarvis sammanfattar kritiken av upplysningen: ”The point is that positivistic and rationalistic conceptions of enlightenment are not enlightened *enough*. They present us with an idea of reason which is actually mythical, rather than fully

²⁸ Horkheimer & Adorno, s. 27.

²⁹ Jarvis, s. 23.

³⁰ Horkheimer & Adorno, s. 27.

³¹ Billing, Björn (2001). *Modernismens åldrande: Theodor W. Adorno och den modernkonstens kris*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, s. 139.

³² Billing, s. 132.

³³ Billing, s. 132.

rational, because it suppresses, rather than reflecting on, its own relation to myth and tradition.”³⁴

Upplysningen innebär alltså en återgång till just det som den avser att befria människorna ifrån. Upplysningen är tvådimensionerad: framåtskridandet innebär redan från början även ett tillbakaskridande, upplysningen vill frigöra oss från myten men slår tillbaka i myt samtidigt som redan myten är upplysning. ”Deras [Horkheimers och Adornos] poäng är alltså varken att det moderna framsteget är illusoriskt, eller att det är beklagligt – det *finns* ett reellt framsteg som självfallet måste bejakas, men det infernaliska är att det är *förbundet med* en lika oavvislig tillbakagång.”³⁵ Mellan dessa båda krafter, framåtskridandet och tillbakagången, som upplysningen består av råder ett dialektiskt samspel, upplysningens positiva och negativa aspekter är ouplösligt förbundna med varandra och utgör tillsammans i dialektiskt spel upplysningen. Det är detta som begreppet upplysningens dialektik syftar på.

Teorin om upplysningens dialektik kommer att användas för att förklara vad skönlitteraturens innehåll är och hur detta skiljer sig från facklitteraturens samt vad det innebär att närma sig detta innehåll genom indexering. De två centrala begreppsparen är här *rationalitet/mimesis* samt *identitet/ickeidentitet*. Rationalitet betecknar det vetenskapliga upplysningstänkandet medan mimesis betecknar den kunskap som finns i naturen som upplysningen försöker dominera. Identitet betecknar det välbekanta och välkända som upplysningen försöker inlemma och avmystifiera det okända, ickeidentiteten, i. Upplysningens dialektik syftar på det dialektiska spel som innebär att rationalitetens framsteg innebär ett dominerande av mimesis som gör förnuftet oförnuftigt. Framsteget är förbundet med tillbakagång.

3. Forskningsläge

Hans Jørn Nielsen är den forskare inom indexering av skönlitteratur vars problemställningar och forskningsinriktning mest liknar inriktningen på uppsatsen. I sin artikel *The nature of fiction and its significance for classification and indexing* undersöker Nielsen skönlitteraturens natur, med utgångspunkt i litteraturteori, och diskuterar hur skönlitteraturen förhåller sig till ämnesindexeringen för att med utgångspunkt i de resonemangen föreslå hur ämnesindexering av skönlitteratur kan förbättras på olika sätt. Nielsen menar att för att en indexerare ska kunna skapa adekvata representanter för ett skönlitterärt dokument innehåll måste indexeraren ha kunskap om skönlitteraturens natur.³⁶

Med hjälp av litteraturteori tecknar Nielsen en bild av vad ”skönlitteraturens natur” är för något. En skönlitterär text har enligt Nielsen, med stöd i poststrukturalismen, ingen definitiv mening; en skönlitterär text kan läsas och tolkas på många olika sätt och den består inte av några objektiva data. Detta ställer naturligtvis indexeringen inför ett problem och kan tyckas visa på omöjligheten att förena litteraturteori med

³⁴ Jarvis, s. 22.

³⁵ Johansson, Anders & Martinson, Mattias (2003). Inledning: Adorno och eftervärlden. Ingår i Johansson, Anders & Martinson, Mattias (red.), *Efter Adorno*. Glänta produktion, s. 11.

³⁶ Nielsen, Hans Jørn (1997b). The nature of fiction and its significance for classification and indexing. *Information services and use*, vol. 17, no. 2, s. 171f.

indexeringsteori. Nielsen menar att lösningen på problemet är att inte ge upp alla försök till indexering av skönlitteratur utan istället att försöka definiera de olika sätten en text kan läsas på. Detta inkluderar självklart inte alla tänkbara sätt man kan läsa en text utan endast några kvalificerade typer av läsningar.³⁷

I likhet med flera andra forskare på området anser Nielsen att skönlitteraturen har en denotativ och en konnotativ dimension. Nielsen skiljer sig från de flesta andra forskare på området genom att han problematiserar även textens denotativa nivå, i kritik mot framförallt Beghtol. Den denotativa nivån är inte alls så objektiv och lätt att bestämma som flera forskare anser. I egenskap av lingvistiskt objekt har den skönlitterära texten alltid en grad av obestämdhet, även när det handlar om denotativa aspekter som tid, plats och karaktärer.³⁸ Vidare menar Nielsen att de denotativa aspekterna av ett verk sällan förmår säga särskilt mycket om verkets innehåll. Skönlitteraturen existerar enligt Nielsen i betydligt högre grad än andra texter på det konnotativa planet; det väsentliga i de flesta skönlitterära verks mening och det väsentliga för läsoplevelsen består oftast i textens konnotativa element. Därför kan indexeringen inte, som exempelvis Beghtol anser, begränsa sig till textens denotativa element om man vill skapa adekvata representanter för texten.³⁹

En annan aspekt av skönlitteraturens natur är enligt Nielsen att en skönlitterär text först och främst är ett estetiskt objekt. Detta innebär enligt Nielsen att en skönlitterär text är en fiktiv värld som för ett ögonblick strukturerar läsarens hela förståelse och känsla av livet. Skönlitteraturens egenskap av estetiskt objekt leder Nielsen till slutsatsen att det är viktigt att ämnesindexeringen beskriver hur en berättelse berättas, inte bara vad den handlar om. Den litterära formen är avgörande, menar Nielsen, för hur man läser och uppfattar en skönlitterär text. Nielsen kritiserar bland annat Beghtol och Pejtersens system för ämnesindexering av skönlitteratur för att de inte lägger tillräckligt stor vikt vid hur en skönlitterär text berättas. Nielsen menar att indexering av facklitterära dokument normalt sett opererar med fyra fasetter; *vem*, *vad*, *var* och *när*. Dessa fasetter är inte tillräckliga för indexering av skönlitteratur utan måste kombineras med fasetten *hur* för att kunna beskriva en skönlitterär text på ett adekvat sätt.⁴⁰ Nielsen ger *hur*-fasetten väldigt stor betydelse för en adekvat ämnesrepresentation av skönlitteratur och han menar att detta ofta skiljer olika romaner från varandra i högre grad än deras ämnen. Indexeringen bör därför ta upp aspekter av *hur*-fasetten som till exempel genre, narrativ struktur, berättare och berättarperspektiv, stil och så vidare.⁴¹

Även Jarmo Saarti skriver om skönlitteraturens natur och de förutsättningar denna utgör för indexeringen och menar att skönlitteraturen till sin natur är besvärlig att indexera. Ett av skönlitteraturens kännetecken är enligt Saarti att dess mening förändras över tid och ett skönlitterärt verks mening bestäms också av den kontext vari det läses samt av den enskilde läsarens personliga erfarenheter och förväntningar. Ett skönlitterärt verk existerar endast i relation till en uttolkare och varje läsare skapar

³⁷ Nielsen (1997b), s. 172f.

³⁸ Nielsen (1997a), s. 13.

³⁹ Nielsen (1997a), s. 12.

⁴⁰ Nielsen (1997b), s. 177.

⁴¹ Nielsen (1997a), s. 20.

sitt eget verk.⁴² Detta innebär att skönlitteraturens mening inte är någonting universellt och beständigt utan snarare någonting subjektivt och föränderligt. Indexeringstermer som på ett adekvat sätt representerar ett skönlitterärt dokument i en viss tid, i en viss kontext eller för en viss läsare kan alltså förlora sin betydelse i en annan tid eller för en annan läsare. Ämnesindexering av skönlitteratur ställs inför stora problem eftersom den skönlitterära texten är så öppen för olika tolkningar och läsningar menar Saarti och hänvisar till litteraturteoretiker som Roland Barthes och Umberto Eco vilka ser den skönlitterära texten som ett helt öppet fält vari läsaren är fri att skapa sin egen tolkning.⁴³ Saarti menar att ståndpunkterna som företräds av Barthes och Eco är extrema, men likväl pekar de på något centralt: den skönlitterära texten kan läsas och tolkas på många olika sätt jämfört med facklitteratur. Detta gör att ämnesindexeringen av den blir mer komplex och problematisk. Saarti lyfter också fram en annan viktig sak som har att göra med skönlitteraturens subjektiva natur. En av de allra viktigaste aspekterna av ett skönlitterärt verk är enligt Saarti verkets estetiska och/eller moraliska värde. Dessa aspekter tas i princip inte upp av några system för indexering av skönlitteratur, undantaget Burgess system, eftersom de anses vara alltför subjektiva och indexeringen måste ha någon form av allmängiltighet. Saarti pekar på den motsättning det innebär att indexeringen inte tar upp några av de allra mest centrala aspekterna av de skönlitterära verken.⁴⁴

Lancaster menar att en av de viktigaste skillnaderna mellan indexering av skönlitteratur respektive facklitteratur är att indexering av skönlitteratur kräver mer tolkning och är mer subjektivt. Dessutom anser Lancaster att skönlitteraturen kan behandla i princip vilket ämne som helst. Den vokabulär som används för att skapa ämnesrepresentanter måste vara väldigt generell för att vara öppen för alla olika ämnen.⁴⁵ Även Ranta menar att indexeringen måste anpassas till att skönlitteraturen har många olika ämnen och kan tolkas på många olika sätt och menar att man aldrig kan skapa åtkomst för ett skönlitterärt verks samtliga ämnen och att, eftersom litteraturen hela tiden är öppen för nya tolkningar, nya ämnesord måste läggas till när nya tolkningar av verket upptäcks.⁴⁶

Susan M. Hayes anser att skönlitteratur är en stor och unik kunskapskälla och att den därför bör ges ämnesåtkomst i samma grad som facklitteraturen men att ett problem är att skönlitteraturens aboutness skiljer sig på avgörande sätt från facklitteraturens.⁴⁷ Hayes diskuterar hur ämnesanalys av skönlitteratur kan gå till. Hon är enig med flesta andra forskare om att skönlitteratur består av både denotativa och konnotativa element och menar att det råder både oenighet och oklarhet inom forskningen vad det gäller att extrahera dessa element och skapa ämnesrepresentanter för dem. Hayes undersöker i vilken mån man kan använda sig av litteraturkritik för att ämnesbestämma skönlitterära verk. Istället för att indexeraren ämnesanalyserar ett verk överlämnar man alltså det åt litteraturkritiken. Hayes menar att det fungerar relativt bra att använda litteraturkritik för ämnesanalys, åtminstone när det gäller

⁴² Saarti, Jarmo (2000). Fiction indexing by library professionals and users. *Scandinavian Public Library Quarterly*, vol. 33, no. 4, s. 6f.

⁴³ Saarti, Jarmo (2001). Consistency of subject indexing of novels by public library professionals and patrons. *Journal of Documentation*, vol. 58, no. 1, s. 50.

⁴⁴ Saarti, Jarmo (1999). Fiction indexing and the development of fiction thesauri. *Journal of Librarianship and Information Science*, vol 31, no. 2, s. 87.

⁴⁵ Lancaster, s. 194.

⁴⁶ Ranta, s. 13.

⁴⁷ Hayes, Susan (1992), s. 444f.

litteraturkritik publicerad i populära publikationer. Litteraturkritik av ett mer akademiskt slag menar Hayes är svårare att använda eftersom den betonar litteraturens konnotativa aspekter.⁴⁸

Att litteraturens konnotativa aspekter är svårare att indexera är en vanlig synpunkt som förs fram av forskningen. Den intressantaste av Hayes synpunkter i denna fråga är att de konnotativa aspekterna av skönlitteraturen ofta är allt för komplexa för att låta sig uttryckas i indexeringstermer. Detta är något som även tas upp av Nielsen. Nielsen menar att indexeringen som semiotisk process, när en kontrollerad vokabulär används, gör sig avhängig ett mycket begränsat språkligt register, i förhållande till romanens potentiellt mycket komplexa ämne. Ämnesrepresentationen är inte endast en representation av romanens ämne utan även, i varierande grad, ett resultat av den kontrollerade vokabulären.⁴⁹ Nielsen och Hayes förenas i synen på att det finns en svåröverbrygglig motsättning mellan litteraturens komplexa ämnen och indexeringens begränsade, kontrollerade vokabulär.

Claire Beghtol har lyft fram en annan aspekt av skönlitteraturens natur som gör den problematisk att indexera, nämligen den stora grad av osäkerhet och otydlighet som kan gälla de indexerbara data i skönlitteraturen som har att göra med den fiktiva världen. Ofta kan saker som tid, plats, karaktärer och händelseförlopp vara omöjliga att bestämma eftersom det skönlitterära verket är vagt och flertydigt. Beghtol exemplifierar med bland annat *The Turn of the Screw* av Henry James där läsaren inte kan få klart för sig vad som verkligen händer i den fiktiva världen: berättelsen handlar om två barn som ser spöken, eller tror sig se spöken. Vissa av karaktärerna tror på barnen, andra tror inte på spöken och tror att de som tror på dem är galna. Läsaren får aldrig något definitivt svar. Att indexera denna roman är problematiskt eftersom man faktiskt inte kan avgöra vad dess ämne är; att indexera den med ämnesordet *spöken* är missvisande, likaså ämnesordet *galenskap*.⁵⁰

Skönlitteraturens aboutness skiljer sig på ett annat, avgörande, sätt från facklitteraturens enligt Beghtol. Ett skönlitterärt verk *har* inte ett ämne, snarare *är* det ett ämne. Beghtol menar att det är självklart att ett skönlitterärt verk inte har ett ämne i den vanliga bemärkelsen, men likväl är ett skönlitterärt verk ett dokument med någon sorts innehåll och detta innehåll kan och bör göras tillgängligt genom ämnesindexering.⁵¹ MacEwan utvecklar Beghtols tanke genom att jämföra med facklitteraturen och menar att facklitterära texter ofta fokuserar på ett eller ett par ämnen medan skönlitteraturen innehåller en väldigt stor mängd ämnen, eller snarare inte några ämnen alls. Skönlitteraturen innehåller olika ämnen som fungerar som teman och miljöer. Skönlitteraturens ämne förmedlas istället av verket som helhet.⁵²

4. System för ämnesindexering av skönlitteratur

⁴⁸ Hayes, Susan M. (2001). Use of popular and Literary Criticism in Providing Subject Access to Imaginative Literature. *Cataloging & Classification Quarterly*, vol. 32, no. 4., s. 92.

⁴⁹ Nielsen (1997a), s. 14.

⁵⁰ Beghtol, Claire (1994). *The classification of Fiction: The development of a system based on Theoretical Principles*. Metuchen, N.J. : Scarecrow, s. 133.

⁵¹ Beghtol (1994), s. 40.

⁵² MacEwan, Andrew (1996). Electronic access to fiction. *Vine*, 105, s. 42.

För att skapa en meningsfull kontext för undersökningen och den teoretiska problematiken rörande ämnesindexering av skönlitteratur kommer här att redogöras för de mest betydelsefulla systemen för ämnesindexering av skönlitteratur. Först kommer en redogörelse över äldre system för ämnesindexering av skönlitteratur, därefter redogörs för de moderna systemen. Denna redogörelse bildar en nödvändig förståelsegrund för den tolkande textanalys som kommer att göras i uppsatsen.

4.1 Historisk överblick

Försöken till ämnesindexering av skönlitteratur började redan kring det förra sekelskiftet, ungefär samtidigt som de flesta av dagens etablerade allmänna bibliografiska klassifikationssystem skapades.⁵³ Även om dessa tidiga ansatser till ämnesindexering av skönlitteratur inte är så aktuella idag menar Baker och Sheperd att de är intressanta eftersom de etablerade några grundläggande principer för ämnesindexering av skönlitteratur. Den första av dessa principer är att ämnesindexeringen ska göra det lättare för biblioteksanvändaren att hitta den typ av litteratur denne är ute efter. Den andra principen är fastslåendet att läsare är komplexa varelser som väljer litteratur på flera olika sätt och kan basera sina val på olika dimensioner i texten och att ämnesindexeringen därför bör behandla olika aspekter av skönlitteraturen. Den tredje principen för ämnesindexering av skönlitteratur som etablerades av dessa tidiga system var att ämnesindexeringen ska hjälpa användaren att upptäcka författare den annars inte hade känt till. Dessa tre principer har allt sedan de etablerades varit förhållandevis allmänt accepterade som de grundläggande principerna för ämnesindexering av skönlitteratur.⁵⁴

Claire Beghtol menar att ämnesindexering av skönlitteratur historiskt sett har skett på två sätt: antingen har man anpassat och tillämpat redan existerande system för ämnesindexering av facklitteratur till skönlitteratur eller så har man utvecklat specialsystem för skönlitteraturen.⁵⁵ Dessa tidiga system kommer här att presenteras kort för att skapa en historisk kontext åt forskningen. Ingen fullständig redogörelse för alla äldre system kommer att göras utan endast ett urval av de mer betydelsefulla systemen presenteras.

4.1.1 Anpassning av universella system: Haighs

Den mest omfattande av de tidiga anpassningarna av ett universellt klassifikationssystem till skönlitteratur är Haighs anpassning av Dewey Decimal Classification (DDC) på 1930-talet. Haigh ämnesindexerade med hjälp av en 40 år gammal upplaga av DDC ungefär 5000 romaner. Några större bearbetningar av DDC gjorde Haigh inte och de flesta förändringar han gjorde av klassbeteckningarna i DDC var att han förkortade en del av dem och ibland lade han till någon term till en klass. I stort sett var hans tillämpning av DDC på skönlitteratur identisk med hur systemet tillämpades på facklitteratur. Det saknas uppgifter på hur systemet mottogs av

⁵³ Baker, Sharon L. & Sheperd, Gay W. (1987). Fiction Classification Schemes: The principles behind them and Their Success. *RQ* vol. 27, no 2, s. 246.

⁵⁴ Baker & Sheperd, s. 246.

⁵⁵ Beghtol, Claire (1989). Acces [sic] to Fiction: A Problem in Classification Theory and Practise. Part I. *International Classification*, vol. 16, no 3, s. 137.

användare och bibliotekarier och det finns inte heller några uppgifter om hur mycket och hur länge systemet användes. Beghtol utvärderar Haighs användande av DDC som djärvt men något otillfredsställande och ifrågasätter varför han använde sig av en så gammal upplaga av DDC. Pejtersen och Austin har riktat kritik mot Haighs system som de menar är en osammanhängande blandning av välkända genrebeteckningar och nyskapade ämneskategorier blandade med de ursprungliga underklasserna. Beghtol avfärdar denna kritik och menar att, eftersom Haighs system är så likt sin förlaga, kan kritiken i så fall riktas mot DDC i stort och är inte unik för försöken att ämnesindexera skönlitteratur.⁵⁶ Haighs mer eller mindre direkta tillämpande av DDC utan reflektion över skillnaden mellan fack- och skönlitteratur resulterade i en del problem att representera skönlitteraturens ämne med de existerande klasserna. Till exempel ämnesindexerades spökhistorier med termen *filosofi* och thrillers med termen *sociologi*. Pejtersen menar att systemet endast är användbart för sällsynta sökningar på mycket specifika ämnen.⁵⁷

4.1.2 Utvecklandet av specialsystem

De tidiga ämnesindexeringsystemen som utvecklades speciellt för skönlitteratur, det första skapades 1898, var ofta starkt präglade av sina skapares uppfattningar och värderingar av skönlitteratur som förmedlare av utbildning och kulturella värderingar.⁵⁸ Det saknas exakta uppgifter på hur många specialsystem som har utvecklats för skönlitteratur. Pejtersen et. al. skriver att "[h]alf a dozen attempts have been made during the last hundred years to develop special classification schemes."⁵⁹ Det är alltså inte särskilt många olika försök till ämnesindexering som gjorts.

De specialutvecklade systemen för skönlitteratur kan enligt Beghtol delas in i tre kategorier: generella system för skönlitteratur, system för en enskild genre och system för genreidentifikation.⁶⁰

System för genreidentifikation består enligt Beghtol av löst definierade ickeexkluderande klasser som exempelvis "västern", "äventyr" och "historisk".⁶¹ Oftast består dessa system av pragmatiska grupperingar av skönlitterära dokument, indelningarna baseras på några få utvalda aspekter hos skönlitteraturen som är populära hos biblioteksanvändarna. Systemen ämnesindexerar endast en aspekt hos varje dokument, trots att klasserna är ickeexkluderande. Detta leder till att endast väldigt begränsade delar av dokumentens innehåll blir representerade.⁶² Systemen för genreidentifikation används ofta för filering för att separera populära delar av det skönlitterära beståndet från resten av samlingen. Detta leder bland annat till att enskilda författarskap kan splittras i den fysiska samlingen. Systemen för genreidentifikation är inte särskilt intressanta för uppsatsen utan presenteras mest som

⁵⁶ Beghtol (1989), s. 137.

⁵⁷ Pejtersen, Annelise Mark (1978). Fiction and library classification. *Scandinavian Public Library Quarterly*, vol. 11, no. 1, s. 6.

⁵⁸ Pejtersen, Annelise Mark et. al. (1996). *Subject Access to Scandinavian Literature: Index Methods and OPAC Development*. Tema Nord 1996:608, s. 9.

⁵⁹ Pejtersen et. al., s. 9.

⁶⁰ Beghtol (1989a), s. 137.

⁶¹ Beghtol (1989a), s. 137.

⁶² Pejtersen et. al., s. 10.

en kompletterande bild eftersom de är alltför begränsade i sin ämnesindexering och väldigt teoretiskt utvecklade.

4.1.2.1 Burgess

Ett av de mest typiska och betydelsefulla av de tidiga generella systemen för ämnesindexering av skönlitteratur är Burgess system från 1936. Systemet använde sig av löst definierade klasser som var en blandning av genrer och litterära stilar. Burgess system är typiskt för de tidiga systemen framförallt på grund av de stora inslagen av normerande ämnesindexering och till sin paternalistiska ambition. Systemet skulle inte endast underlätta återvinning av skönlitterära dokument utan även fungera som en kritisk guide för läsare av skönlitteratur och som en smakstandard.

Vid ämnesindexeringen av ett dokument gav Burgess stor vikt åt dokumentens litterära kvalitet och moraliska värde. Som exempel kan nämnas att litterära mästerverk markerades med en asterisk och indexeringen kunde innehålla rekommendationer eller varningar baserade på dokumentens moraliska värde. Fyra kategorier användes för att ämnesindexera litteraturen baserat på dess litterära värde:

A: "Highbrow", hög litterär kvalitet.

B: "Middlebrow", kompetent med litterära ambitioner.

C: "Middlebrow", utan litterära ambitioner men kompetent bästsäljarlitteratur.

D: "Low Brow", kommersiell och mekanisk litteratur utan litterära kvalitéer.⁶³

Dessa kategorier skulle inte visas för läsaren utan endast vara synliga för bibliotekarien för att denne skulle kunna guida användaren, antingen till dokument av ett högre värde eller till nya ämnen inom den kategori denne föredrog att läsa. Den grundläggande tanken med detta var att bibliotekarien medvetet skulle arbeta för att höja den moraliska statusen och litterära bildningen hos biblioteksanvändaren.⁶⁴ Ämnesindexeringen var alltså normerande och hade stora inslag av uppfostran och utbildning.

4.1.2.2 Walker: Problem Child

Walkers system Problem Child använder sig av en modifierad variant av Ranganatans grundläggande kategorier, PMEST (Personality, Matter, Energy, Space, Time). Walker använde sig av vad man skulle kunna kalla en dubbel PMEST, systemet var uppbyggt som PM(PMEST)EST. Detta innebär att ämneskategorin, Matter, delas in ytterligare en gång enligt PMEST för att möjliggöra mer detaljerad innehållsanalys av skönlitteraturens ämne. Strukturen skisseras nedan:

Personality = författare till dokumentet.

Matter = ämne.

P = karaktärer i romanen.

M = vilken sorts liv som gestaltas.

⁶³ Pejtersen et. al., s. 9.

⁶⁴ Pejtersen et. al., s. 9f.

E = tema.
S = geografisk plats.
T = tid.
Energy = berättarsätt.
Space = språk.
Time = litteraturhistorisk period.

Även fasetten E, berättarsätt, har underfasetter; form, intrig och stil. Underfasetternas foci är inte helt uttömmande utan tycks endast ta upp de vanligaste avvikelserna från en slags standardroman. Exempelvis fasetten form innehåller underfasetterna novell och kort roman men det saknas fasetter för verk av normal eller lång längd.⁶⁵

Walkers system tillåter en hög specificitet vid ämnesindexeringen men han rekommenderade att endast de viktigaste fasetterna skulle användas. Vilka fasetter som skulle användas skulle bestämmas av indexeraren baserat på fyra principer: författarens intention gällande sitt verk, den rådande allmänna litterära smaken, dokumentets position i relation till litteraturhistorien och, slutligen, bibliotekets policy. Trots dessa fyra principer är det ganska oklart hur man ska bestämma vilka fasetter som egentligen är de viktigaste. Beghtol menar att det endast är den sista principen, bibliotekets policy, som är någorlunda objektiv. Walkers system hade en viss framgång på det bibliotek i Skottland han verkade men spreds aldrig utanför det.⁶⁶

4.1.2.3 System för enskilda genrer

Under 1900-talet har det utvecklats ett par system för ämnesindexering av skönlitteratur som är konstruerade för enskilda skönlitterära genrer. Dessa system utmärktes genom att de är skapade speciellt för skönlitteratur men de är inte avsedda att tillämpas på all skönlitteratur utan endast en enskild genre. De två mest omtalade och betydelsefulla systemen skapades av Cameron respektive Croghan.

Cameron skapade 1952 ett system som var anpassat för fantasylitteratur, Fantasy Classification Scheme (FCS). Systemet skulle ämnesindexera litteratur som hörde till fantasygenren. Enligt Cameron var detta litteratur som behandlade de, enligt Cameron, grundläggande elementen i skönlitteratur på ett ovanligt sätt. De grundläggande elementen som skönlitteratur består av var enligt Cameron karaktärer, lokaliteter, tid, bakgrund, intrig, händelser och attityd. Hur behandlingen av dessa element skulle vara för att betecknas som ovanlig utvecklades inte teoretiskt av Cameron utan förklarades endast med exempel.⁶⁷

FCS består av två delar. En del är ämnesindexering och den andra delen kallade Cameron "Literary Information Profile". Dessa båda delar har olika notationer så varje dokument får två notationer, en numerisk notation som beskriver dokumentets innehåll och en alfabetisk notation som beskriver vissa av dokumentets attribut. Vissa av attributen kunde vara ämnesrelaterade och andra inte. Ämnesindexeringen består

⁶⁵ Beghtol, Claire (1990). Access to Fiction: A Problem in Classification Theory and Practice. Part II. *International Classification*, vol. 17, no. 1, s. 21.

⁶⁶ Beghtol (1990), s. 22.

⁶⁷ Beghtol (1989), s. 137f.

av tio huvudklasser och tillåter syntes. När syntes används ska det viktigaste ämnet citeras först, men det beslutet lämnas till indexeraren. Systemet saknar alltså en bestämd citeringsordning. Efter ämnesindexeringen med numerisk notation följer tillämpandet av Literary Information Profile. Denna består av sex element som beskriver ett dokument. Till exempel anges här dokumentets längd, vilken typ av berättelse det är, hur tillgänglig den är och vilka ämnen som betonas. FCS har många problem. De flesta har att göra med att systemet saknar citeringsordning och att klassifikationskoderna blir väldigt långa och klumpiga. Beghtol menar dock att systemet även har stora förtjänster och var mycket innovativt, bland annat det sätt som systemet tillät syntes och därför möjliggjorde mångfasetterade ämnesbeskrivningar av skönlitterära verk.⁶⁸

Det andra av de två mest betydelsefulla av systemen skapade för enskilda genrer är Croghans system för sciencefictionlitteratur, Classification for Science Fiction (CSF) som skapades 1981. Systemet är till skillnad från FCS inte enbart avsett för ämnesindexering av skönlitteratur av en viss genre utan även av andra medier inom genren, till exempel film och musik, samt dessutom för sekundärlitteratur inom genren.⁶⁹ Systemet har en ickehierarkisk och till största delen alfabetisk notation. Det som är intressant för uppsatsen är dock de delar av systemet som behandlar ämnesindexering av skönlitteratur. I Croghans system är avsnitten O-WZ avsedda för teman inom sciencefictionlitteratur. Croghan avsåg att denna avdelning skulle beskriva de skönlitterära dokumentens universum, samhällen och folk samt deras aktiviteter och teknologi. Dessa aspekter återfinns sedan i klassifikationsschemat i mer detaljerade och specifika varianter. Systemet tillåter att ett verk beskrivs med ett eller flera teman samt att samlingar av olika författare beskrivs med ett sammanhållande tema. Däremot saknas det mekanismer för att beskriva samlingar av flera författare utan ett övergripande tema. Beghtol menar att CSF inte är tillräckligt teoretiskt utvecklat och att det saknas instruktioner för hur många teman som kan tilldelas ett enskilt verk beroende på hur många teman som identifieras i verket, hur enhetlig tematiken är, hur många författare verket har och så vidare. Beghtol anser att Croghans system är betydligt mindre utvecklat och mer problematiskt att använda än Camerons.⁷⁰

4.2 Moderna system

De system som nedan kommer att redogöras benämns som moderna system till skillnad från de ovan redogjorda historiska systemen. Distinktionen mellan moderna och historiska system är i huvudsak, men inte helt, kronologisk, Pejtersen började exempelvis arbeta på sitt system innan Croghan skapade sitt CFS. De moderna systemen utmärkes av att de är anpassade för en datoriserad återvinningsmiljö. Dessutom är de fortfarande aktuella på så sätt att de fortfarande används för, eller utövar inflytande över, praktisk ämnesindexering och de teoretiska grunderna för systemen är i allra högsta grad fortfarande aktuella för forskningen kring ämnesindexering av skönlitteratur, till skillnad från de ovan redogjorda systemen som mest tjänar som en historisk bakgrund för forskningen.

⁶⁸ Beghtol (1989), s. 137f.

⁶⁹ Beghtol (1989), s. 138.

⁷⁰ Beghtol (1989), s. 139.

4.2.1 Pejtersens AMP

Annelise Mark Pejtersen är en av de mest betydelsefulla forskarna inom ämnesindexering av skönlitteratur. Framförallt har hennes forskningsinsatser och indexeringssystem varit mycket inflytelserika på skandinaviska ansatser till ämnesindexering av skönlitteratur.

Pejtersens grundläggande tanke är att ett ämnesindexeringssystem för skönlitteratur är beroende av en samstämmighet med sina användare i synen på skönlitteraturens ämnesinnehåll för att vara framgångsrikt och hennes indexeringssystem, *Analysis and Mediation of Publications* (AMP), är utvecklat mot bakgrund av empiriska studier av biblioteksanvändares sökbeteenden och deras behov av ämnesåtkomst av skönlitteratur. Med utgångspunkt i biblioteksanvändarnas uttalade behov har Pejtersen urskiljt fyra dimensioner av skönlitteraturen som ska ämnesindexeras, varje dimension i litteraturen ges en fasett i systemet:

1. *Ämne.*
 - a. händelser
 - b. psykologisk utveckling och beskrivning
 - c. sociala relationer
2. *Ram.*
 - a. tid: nutid, dåtid, framtid
 - b. plats: geografisk, social miljö, yrke
3. *Författarintention.*
 - a. emotionell erfarenhet
 - b. kognition och information
4. *Tillgänglighet.*
 - a. läsbarhet
 - b. fysiska karaktäristika, litterär form

Dimension ett beskriver ämnesinnehållet i verket; vad berättelsen handlar om. Dimension två beskriver i vilken tid och i vilket rum verket utspelas i. Dimension tre beskriver Pejtersen som verkets tema, författarens attityd gentemot ämnet och den uppsättning idéer och känslor författaren vill kommunicera till sina läsare. Den fjärde dimensionen handlar om nivån på kommunikationen; de egenskaper hos verket som kan underlätta eller förhindra kommunikation, exempelvis svårighetsgraden på språket och verkets komposition men även saker som verkets typografi och storlek.⁷¹ Vi ser alltså att den tredje och den fjärde dimensionen i AMP båda är starkt kopplade till en syn på den litterära texten som kommunikation mellan författare och läsare. De båda dimensionerna tar upp aspekter av vad författaren vill säga till läsaren (tredje dimensionen) samt förutsättningarna för denna kommunikation (fjärde dimensionen).

⁷¹Pejtersen, Annelise Mark & Austin, Jutta (1983). Fiction retrieval: Experimental design and evaluation of a search system based on user's value criteria (Part 1). *Journal of Documentation*, vol. 39, no. 4, s. 234.

AMP är anpassat för att ämnesindexera både det denotativa och det konnotativa innehållet i skönlitteraturen. Detta i linje med Pejtersens teori om att skönlitteraturen är flerdimensionerad och att indexeringen också måste vara det för att tillmötesgå olika läsares behov.

De fyra olika dimensionerna i AMP är inte exkluderande. Pejtersen menar att de snarare är komplement till varandra och att alla dimensionerna kan användas för vissa verk medan det i andra fall räcker med en eller ett par av dimensionerna för att beskriva ett verks ämnesinnehåll. AMP saknar både notation och vidare utbyggnad av underfasetter än de som framgår enligt schemat ovan utan lämnar åt bibliotek som använder systemet att själva skapa indexeringstermer efter det övergripande schemat.⁷² Detta antagligen för att varje bibliotek ska kunna anpassa vokabulären efter just sina användare.

Den mest anmärkningsvärda av de fyra dimensionerna i AMP är den tredje, författarintentionen. Denna ska beskriva vad författaren vill kommunicera till läsaren och söker alltså i viss mån verkets innehåll utanför verket själv. Detta har kritiserats av många forskare på området; Andersson och Holst menar att det är omöjligt att avgöra vad författaren har för intention med sitt verk.⁷³

4.2.2 Beghtols EFAS

Claire Beghtol är en av de mest framstående teoretikerna inom indexering av skönlitteratur. Hon har riktat mycket kritik mot Pejtersens AMP och även utformat sitt eget system, *Experimental Fiction Analysis System* (EFAS) som hon presenterar i boken *The classification of fiction – The development of a system based on theoretical principles* från 1994. Beghtol har utvecklat sitt system baserat på teoretiska diskussioner och principer, till skillnad från AMP som är konstruerat utifrån empiriska undersökningar av användarnas behov.

Beghtols grundläggande tanke är att ämnesindexering av skönlitteratur måste ske på ett objektivt sätt. Skönlitteratur har enligt Beghtol stora subjektiva element och läsning av den är nästan alltid en subjektiv tolkningsprocess. En ämnesindexering som ska bli användbar och anpassad för ett allmänt användande måste därför undvika att bli subjektiv. Detta menar Beghtol kan ske genom att ämnesindexeringen endast indexerar de element av den skönlitterära texten som är objektiva. Beghtol menar att indexeringen inte bör försöka sammanfatta en skönlitterär text i sin helhet genom att beskriva dess aboutness, indexeringen bör istället beskriva vad verket innehåller, inte vad det handlar om. Beghtol vill med andra ord att indexeringen endast ska behandla textens denotativa element och inte de konnotativa. Detta för att indexeringen ska bli så objektiv som möjligt. Beghtol urskiljer fyra typer av vad hon kallar skönlitteraturens fundamentala kategorier. Dessa anser hon vara objektiva data i skönlitteraturen och de bildar fyra fasetter i EFAS:

⁷² Austin & Pejtersen (1983), s. 234f.

⁷³ Andersson, Rolf & Holst, Erik (1996). *Indexes and Other Depictions of Fictions: A New Model for Analysis Empirically Tested*. *Svensk Biblioteksforskning*, No. 2-3, s. 85.

1. Karaktärer, inklusive berättare: varelser som existerar, handlar och/eller deltar i den fiktiva världen.
2. Händelser, inklusive mänskliga och ickemänskliga handlingar och/eller händelser: händelser och förekomster i den fiktiva världen.
3. Platser: geografiska platser och/eller lokaliseringar i den fiktiva världen.
4. Tid.⁷⁴

Dessutom innehåller systemet en femte fasett, ”övrigt”, som används när de andra fasetterna inte är lämpliga.⁷⁵

EFAS är ett fasetterat klassifikationssystem med blandad notation. Den alfabetiska notationen är systemets egen medan den numeriska notationen hämtas från andra system för att komplettera. Systemet tillåter väldigt detaljerad innehållsbeskrivning och varje dokument kan tilldelas så många notationer som man finner lämpligt i det enskilda fallet.

Beghtols system för ämnesindexering av skönlitteratur skiljer sig från de andra redogjorda systemen främst genom sin konsekventa denotativa indexering och genom Beghtols tanke om att skönlitterära texter bäst låter sig representeras, beskrivas och sökas efter med textens denotativa element. Man kan diskutera Beghtols teori och system genom att fråga sig huruvida det är tillräckligt att representera en skönlitterär text enbart med dess denotativa element. Blir det överhuvudtaget meningsfullt? Dessutom kan man fråga sig i vilken mån den skönlitterära textens denotativa element faktiskt är objektiva. Dessa frågor har som vi sett diskuterats av forskare som Nielsen och Saarti.

4.2.3 Kaunokki

Kaunokki är en finsk tesaurus för indexering av skönlitteratur som publicerades första gången 1996. Kaunokki översattes 1997 till svenska under namnet Bella.⁷⁶ Kanoukki är uppdelad i sex huvudfasetter:

- termer som beskriver skönlitterära genrer
- termer som beskriver händelser, motiv och teman
- termer som beskriver aktörer
- termer som beskriver miljöer
- termer som beskriver tid
- termer för annat, främst tekniska och typografiska aspekter⁷⁷

Fasetterna händelser, karaktärer, tid och plats återkommer i de flesta system för ämnesindexering av skönlitteratur. De är snarlika de fyra grundläggande objektiva fasetterna i EFAS fränsett att Kaunokki även innehåller termer för motiv och teman. De två övriga fasetterna, genre och annat, beskriver främst verkets formmässiga egenskaper och kan liknas vid tillgänglighetsfasetten i AMP.

⁷⁴ Beghtol (1994), s. 129f.

⁷⁵ Beghtol (1994), s. 179.

⁷⁶ Saarti (1999), s. 91.

⁷⁷ Saarti (1999), s. 89.

4.2.4 Fiction Project, Library of Congress och British Library

Guidelines on Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, Etc. publicerades första gången 1990 och en andra, reviderad, upplaga utkom år 2000. *Guidelines* har utvecklats av American Library Association (ALA) för att fungera som en nationell amerikansk standard för ämnesindexering av alla typer av fiktion, inklusive lyrik och dramatik och används tillsammans med *Library of Congress Subject Headings* (LCSH) för att ämnesindexera fiktion. Projektet syftar till ämnesindexering av all typ av fiktion, oavsett medieform och begränsar sig inte till skönlitteratur utan är anpassat även för filmer, tv-program, ljudupptagningar med mera.⁷⁸

Guidelines använder sig av fyra typer av ämnesåtkomst för skönlitteratur: form/genre, karaktärer, miljö (tid och plats) och ämne. Termerna för karaktärer, miljö och ämne hämtas från LCSH och appliceras på skönlitteratur utan utförliga teoretiska diskussioner eller instruktioner. Termerna som beskriver form och genre är speciellt utvecklade för skönlitteratur, många av dem finns inte med i LCSH, och organiserade i en tesaurus. De är systematiskt organiserade och försedda med scope notes. Systemet innehåller varken några utförliga teoretiska resonemang om den speciella problematik som indexering av skönlitteratur innebär och inte heller några särskilt utförliga instruktioner för hur indexeringen ska gå till.

Guidelines har utvecklats i nära relation till ett projekt som sedan 1991 bedrivs av Online Computer Library Center (OCLC) och Library of Congress (LC); *Fiction Project*. Fiction Project är ett samarbete mellan OCLC, LC och sex amerikanska bibliotek som syftar till att skapa ämnesåtkomst åt skönlitterära verk. Projektet har fungerat som ett sätt att testa *Guidelines* i praktiken. 1997 hade man ämnesindexerat över 15000 dokument och även skapat över 1000 nya ämnesord som har införlivats i LCSH. Mestadels rörde det sig om namn på fiktiva karaktärer.⁷⁹ Sedan 1997 indexerar även British Library skönlitteratur med ämnesord från LCSH och form- och genretermer hämtade från *Guidelines*.⁸⁰

4.2.5 Ämnesindexering av skönlitteratur i Sverige

Den största svenska tesaurusen för indexering av skönlitteratur är *Tesaurus för indexering av skönlitteratur* utvecklad av Eiler Jansson och Bo Södervall och publicerad 1987.⁸¹ Tesaurusen består av en systematisk och en alfabetisk del. Den systematiska delen är indelad i tre huvudfasetter: *ram*, *person* och *ämne*. Ramfasetten är avsedd för termer som beskriver tid och miljö för handlingen i verket. Personfasetten innehåller termer för att beskriva huvudpersonen i verket. Ämnesfasetten innehåller termer som beskriver de ämnen och teman som handlingen

⁷⁸ *Guidelines on Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, Etc.* (2000). American Library Association. Chicago; American Library Association, s. 1.

⁷⁹ *Guidelines on Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, Etc.*, s. 1.

⁸⁰ MacEwan, Andrew (1997). Where do you keep the dystopias?. *Library Association Record*, vol. 99, no. 1, s. 40.

⁸¹ Saarti (1999), s. 89.

är uppbyggd kring.⁸² Fasetten *ram* har underfasetterna *tid* och *rum*, fasetten *person* har underfasetterna *utveckling*, *sociala relationer* och *yrke/verksamhet* och fasetten *ämne* har underfasetterna *ideologi*, *aktivitet*, *natur* och *människokroppen*. Varje fasett behöver inte användas vid indexering och man får använda sig av flera termer från samma fasett. Termerna ska vara så specifika som möjligt och ska vara mellan en och fem termer per dokument.⁸³

Janssons och Södervalls system för ämnesindexering innehåller inte några utförliga teoretiska resonemang för hur ämnesrepresentation av skönlitteratur bäst går till, till skillnad från exempelvis Beghtols och Pejtersens system. Deras tre huvudfasetter liknar dem som återkommer i de flesta system och man har inga termer för att beskriva genrer och litterär form.

På stadsbiblioteket i Mölndal har man sedan 1992 indexerat skönlitteratur med en ämnesordlista som kallas Edvin. Systemet är utvecklat av Inga-Lill Ekvall och Sibyl Larsson och är baserat på de erfarenheter man har på biblioteket av biblioteksanvändarnas förfrågningar om skönlitteratur. Man har urskiljt tre kategorier av frågor som användarna ställer som man sedan har utarbetat Edvin för att kunna tillgodose:

- Användaren efterfrågar romaner med ett visst ämne, till exempel en kärleksroman eller en roman om ubåtar.
- Användaren har läst en bra bok och vill ha något som liknar den.
- Användaren har glömt en romans titel och författare men kommer ihåg något av dess innehåll.

Dessa frågor menar man kan besvaras genom att systemet använder sig av termer som beskriver verkets genre och dess miljö samt termer som kan beskriva tiden och platsen för verkets handling. Systemet utvecklas kontinuerligt och nya termer tillförs allteftersom man ser ett behov av dem, antingen i biblioteksbesökarnas förfrågningar eller i skönlitteraturen själv.⁸⁴ Edvin är inte ett fullständigt genomfört indexeringssystem utan snarare ett register över ämnesord. Systemet har 16 olika rubriker för ämnesord som sedan innehåller ytterligare kategorier. En av rubrikerna behandlar genre och tar upp ett relativt stort antal mer eller mindre väletablerade genrer. Resten av rubrikerna behandlar olika ämnen. Det finns inga ämnesord för form eller berättarsätt utöver de som ryms under vissa av genrebenämningarna, som exempelvis *brevroman*.⁸⁵ Varje skönlitterärt verk indexerats med maximalt sex ämnesord. Detta beror på att den datoriserade katalogen inte tillåter fler.⁸⁶ Systemet tycks vara relativt välanvänt på biblioteket i Mölndal, åtminstone av indexerarna då en stor del av nyutkommen skönlitteratur är indexerad utifrån Edvin.

⁸² Jansson, Eiler & Södervall, Bo (1987). *Tesaurus för indexering av skönlitteratur*. Borås: Högskolan i Borås: BHS, s. 4.

⁸³ Jansson & Södervall, s. 5f.

⁸⁴ Ekvall, Inga-Lill & Larsson, Sibyl (1997). EDVIN: A search system for fiction based on the experience of user's needs. *Information Services & Use*, vol. 17, no. 2, s. 81f.

⁸⁵ Ekvall, Inga Lill & Larsson, Sibyl (2002). *Edvin - ämnesordsregister för skönlitteratur och biografier*. <http://bibliotek.molndal.se/gemensam/> [060505]

⁸⁶ Ekvall & Larsson, s. 83.

Edvin förefaller inte vara särskilt teoretiskt utvecklat utan är snarare ett pragmatiskt verktyg. Systemet är inte utvecklat efter teoretiska principer utan efter empirisk erfarenhet av användarnas frågor om skönlitteratur och saknar jämfört med flera av de ovan redogjorda systemen analytiskt perspektiv och teoretisk grund.

Utöver de båda ovan redogjorda svenska systemen för ämnesindexering av skönlitteratur finns det ett antal andra ansatser till ämnesindexering av skönlitteratur i Sverige. De båda system som här har beskrivits är endast två exempel på de mer betydelsefulla systemen. Andra system för ämnesindexering av skönlitteratur som bör nämnas är indexeringen som Bibliotekstjänst gör av skönlitteratur i sin katalog BURK samt att en ganska begränsad indexering av skönlitteratur görs i LIBRIS med ämnesord hämtade från flera olika ämnesordslistor.

5. Presentation av den undersökta ämnesordslistan

5.1 Tillkomst

Svensk Biblioteksforening bildade 2001 en specialgrupp med uppgift att sammanställa två ämnesordslistor för indexering av skönlitteratur, en lista för barn- och ungdomslitteratur och en lista för skönlitteratur för vuxna. De två listorna färdigställdes och publicerades 2004 tillsammans med en handledning för hur de ska användas.⁸⁷ Det är ämnesordslistan för vuxenlitteratur (i fortsättningen benämnd *Ämnesordslistan*) som uppsatsen kommer att undersöka, tillsammans med den tillhörande handledningen (i fortsättningen benämnd *Handledningen*). Ämnesordslistan för barn- och ungdomslitteratur faller utanför arbetets avgränsningar.

Ämnesordslistan skapades genom en sammanställning av ett antal redan existerande ämnesordslistor och tesaurusar som skickades till arbetsgruppen efter en efterlysning från dess sida. Många olika listor av olika omfattning och ambitionsnivå skickades in, däribland de flesta av de mer omfattande svenska systemen: Janssons och Södervalls tesaurus, *Edvin* och *Bella*, som alla beskrivits tidigare i uppsatsen, tillsammans med *Skattkammaren* (specialarbete vid BHS av Majvor Wahlfrid) och Stockholms stadsbiblioteks ämnesordslista. Dessa listor sammanställdes sedan och man valde ut relevanta termer, bestämde ordformer och organiserade termerna efter ämne och typ av ord.⁸⁸ Det är delvis denna karaktär av syntes som gör *Ämnesordslistan* till ett så intressant undersökningsobjekt. I viss mån kan den ses som en syntes av de främsta ansatserna till ämnesindexering av skönlitteratur i Sverige och den bör därför vara intressant för analys av de speciella problem som det innebär att indexera skönlitteratur. Andra faktorer som gör ämnesordslistan till ett intressant undersökningsobjekt är att den är den senast utkomna svenska ämnesordslistan för indexering av skönlitteratur och att den är framställd av en så betydelsefull institution som Svensk Biblioteksforening och syftar till att utveckla och samordna indexering av skönlitteratur på en nationell nivå. Dessa faktorer sammantaget talar för att

⁸⁷ Att indexera skönlitteratur. *Handledning* (2004). Svensk biblioteksforening, Specialgruppen för indexering av skönlitteratur. Stockholm: Svensk Biblioteksforening, s. 3.

⁸⁸ *Handledningen*, s. 8f.

Ämnesordslistan är ett lämpligt och intressant studieobjekt för uppsatsens syfte. Det bör nämnas att *Ämnesordslistan* inte används särskilt mycket på biblioteken i dag. Det saknas källor för hur utbrett användandet av den är men det förefaller som att det inte är särskilt utbrett. Då uppsatsens problemställningar och syfte inte fokuserar på de praktiska aspekterna av ämnesindexering av skönlitteratur bör dock detta inte vara något problem för undersökningsmaterialets relevans.

5.2 Teoretisk grund

Den teoretiska grunden för *Ämnesordslistan* är inte särskilt utvecklad jämfört med system som EFAS eller AMP men vissa teoretiska grundantaganden kan skönjas i *Ämnesordslistan* och *Handledningen*. Man skriver bland annat att skönlitteraturen skiljer sig från facklitteraturen på flera betydande sätt och att det därför krävs speciella ämnesord för skönlitteratur.⁸⁹

Den mest omfattande redogörelsen för den teoretiska grunden för ämnesordslistan ges i *Handledningen* i mycket vaga uttryck när det gäller frågan om vilket informationsinnehåll skönlitteratur har och hur detta skiljer sig från facklitteraturen. Man skriver:

Facklitteraturen förmedlar kunskap av olika slag och uppfattas av de flesta som logisk och objektiv. Skönlitteraturen uppfattas ofta som mångtydig och subjektiv, vilket ger möjlighet till olika tolkningar hos läsaren. Skönlitteraturen är en produkt av författarens fantasi och underställd författarens egna lagar, även om han eller hon ofta hämtar inspiration och fakta ur det verkliga livet. Skönlitteraturen har dock även många gånger ett informativt värde och kan ge fördjupning och möjligheter till inlevelse som går utöver den rena fackbokstexten⁹⁰

Det är alltså mycket vagt formulerat hur skönlitteraturen förhåller sig till för indexeringen centrala saker som aboutness och informationsinnehåll. Man skriver inte ens hur man förhåller sig till problematiken: det enda som sägs är allmänna, vaga formuleringar om att ”skönlitteraturen uppfattas ofta som mångtydig och subjektiv”, det görs alltså inte ens klart om detta är en uppfattning som delas av författarna till *Handledningen*! De saker som slås fast kan sammanfattas med att 1) skönlitteratur har ett informativt värde, 2) detta informativa värde skiljer sig på något sätt från facklitteraturens. Förhoppningsvis kan uppsatsen bidra med en ökad förståelse för denna problematik.

5.3 Struktur

Ämnesordslistan består av en systematisk och en alfabetisk del. Den alfabetiska delen är ett alfabetiskt register över samtliga termer och innehåller hänvisningar till föredragna termer och mellan besläktade uttryck.⁹¹ Den systematiska delen består av sex huvudfasetter:

I. Genre

⁸⁹ *Handledningen*, s. 7.

⁹⁰ *Handledningen*, s. 8.

⁹¹ *Ämnesordslistan*, s. 59.

Verk som kännetecknas av snarlika motiv, teman och andra innehållsliga faktorer förs till samma genre.

II. Tid

Anger under vilken tid ett verk utspelar sig.

III. Plats

Denna fasett är uppdelad i två underfasetter: *Geografi* anger den geografiska platsen ett verk utspelar sig på och *Miljöer* beskriver de omständigheter som bildar bakgrund till verkets handling..

IV. Ämne

Beskriver verkets ämne. Detta är den överlägset största fasetten, 16 av listans 22 underfasetter finns här.

V. Person

Denna fasett beskriver verkets huvudperson(er) och andra aktörer som är intresse för handlingen.

VI. Form.

Verkets form är den struktur eller teknik som kännetecknar dess uppbyggnad.

6. Analys

Uppsatsens analys sker i tre steg. I det första steget (kapitel 6.1) läses och analyseras *Ämnesordslistan* för att identifiera och extrahera de olika aspekter av ämnesåtkomst som den använder för indexering av skönlitteratur. I analysens andra steg (kapitel 6.2) analyseras de aspekter som iaktogs i det första steget med hjälp av forskning om indexering av skönlitteratur. De iaktagna aspekterna studeras i relevant indexeringsforskning för att vidga förståelsen för den problematik som iakttagits. I analysens tredje steg (kapitel 6.3) analyseras och diskuteras den problematik som lyfts fram i de två första stegen av analysen med hjälp av uppsatsens teorikomplex. Ett försök görs att med hjälp av Adorno förstå och förklara den problematik kring indexering av skönlitteratur som iakttagits i undersökningen.

6.1 Identifikation av ämnesåtkomstaspekter i ämnesordslistan

Som vi såg både i redogörelsen av de mest betydelsefulla systemen för ämnesindexering av skönlitteratur och redogörelsen för den viktigaste indexeringsteorin tycks de viktigaste aspekterna av ämnesåtkomst av skönlitteratur vara form, ram och ämne. Dessa tre aspekter är hela tiden återkommande i försöken att ämnesindexera skönlitteratur och de betraktas därför här som de grundläggande aspekterna för ämnesåtkomst av skönlitteratur och de tre aspekterna kommer att identifieras i *Ämnesordslistan*. Utöver de tre aspekterna form, ram och ämne har vi sett att en fjärde aspekt ofta har använts för ämnesåtkomst till skönlitteratur: genre. Denna aspekt används som vi såg av bland annat *Kaunokki* och *Guidelines* och även *Ämnesordslistan* har en genrefasett. Att ämnesindexera skönlitteraturens genre omfattar dock en mycket komplex problematik. Beghtol menar att problematiken är den samma som för klassificering i stort: "A discussion of genres is a discussion of classificatory activity – specifically, of the division of some whole thing into the

kinds or types of the thing.”⁹² Det är på grund av detta som genreaspekten här har valts bort, den är för omfattande i sin beskrivning av ett dokument. Om analysen istället inriktas på de andra tre aspekterna, som säkerligen utgör de mindre beståndsdelarna av de flesta genrer, kan förhoppningsvis en bättre bild av möjligheterna till ämnesindexering av skönlitteratur tecknas. Ämnesåtkomstsaspekten genre undersöks alltså inte, däremot kommer *fasetten* genre att undersökas i *Ämnesordslistan* för att se hur ämnesåtkomst skapas i den genom form, ram och ämne.

De tre aspekterna för ämnesåtkomst av skönlitteratur (form, ram och ämne) ska här identifieras i *Ämnesordslistan* för att se hur de manifesteras i den och på så sätt ge en bild av hur *Ämnesordslistan* skapar ämnesåtkomst åt skönlitteratur. Först några korta definitioner av hur termerna används i uppsatsen: *Form* definieras som den litterära formen; allting i det skönlitterära verket som är den konstnärliga bearbetningen av ämnen, händelseförlopp och så vidare, exempelvis stil, struktur och berättarteknik. *Ram* definieras som de aspekter av det skönlitterära verket som bildar bakgrund åt händelseförlopp och tematik; den tid, geografiska plats och sociala miljö som verkets handling utspelas i. *Ämne* definieras här som det som romanen handlar om; händelser, motiv och teman. De definitioner som här görs grundas i hur termerna används i de system för ämnesindexering av skönlitteratur som har redogjorts, i den teoretiska forskningen på området och i *Ämnesordslistan*.

Analysen av *Ämnesordslistan* är indelad i två kapitel. I det första studeras listans första fasett, *Genre*, medan resten av fasetterna studeras i det andra kapitlet. Denna asymmetriska indelning beror på att det är ganska enkelt att identifiera de tre ämnesåtkomstsaspekterna i *Ämnesordslistans* fem senare fasetter medan genrefasetten kräver betydligt mer analys och tolkning för att det ska gå att identifiera de tre aspekterna för analys.

6.1.1 Genrefasetten

Som tidigare redogjorts undersöker inte uppsatsen ämnesindexering av genre eftersom detta är problematiskt av flera olika skäl. Därför ska här *Ämnesordslistans* genrefasett analyseras för att extrahera de form-, ram- och ämnesaspekter som genretermerna är uppbyggda av. Beghtol skriver att genrer är problematiska att ämnesbestämma eftersom de kan bestämmas, definieras och avgränsas på grundval av olika typer av karakteristika. Vissa genrer konstitueras exempelvis av sin form, andra av sitt innehåll.⁹³ Denna problematik är som vi ska se i allra högsta grad levande i *Ämnesordslistan*. I själva verket använder sig faktiskt *Ämnesordslistan* av tre olika indelningsgrunder för olika sorters genrer; form, ram och ämne, det vill säga samma tre aspekter som uppsatsens analys är indelad i och de tre aspekter som vi har sett att ämnesord för skönlitteratur i allmänhet indelas i. Dock är alla termerna i genrefasetten beskrivningar av typ av litteratur snarare än litteraturens innehåll eftersom de beskriver vilket slags litteratur ett verk är och inte vad det handlar om. En genreterm som exempelvis *Deckare* definieras visserligen till stor del av sitt

⁹² Beghtol, Claire (2001). The Concept of Genre and Its Characteristics. *Bulletin of the American Society for Information Science and Technology*, vol. 27, no. 2, s. 17.

⁹³ Beghtol (2001), s. 18.

ämnesinnehåll men att indexera ett verk med termen *Deckare* ur genrefasetten anger att verket *är* en deckare och inte att det *handlar om* deckare. Även om de olika genrererna kan definieras av innehållsliga eller formmässiga element så är alltså genretermerna alltid en grundläggande formbeteckning. Utöver denna grundläggande dimension av form som finns i alla termerna i genrefasetten definieras termerna i fasetten som vi ska se av såväl form som ram och ämne.

Vissa av genretermerna är renodlade formbeskrivningar. Exempel på detta är ämnesordet *Pastischer*, definierat som "Verk som imiterar verk från annan historisk eller stilistisk epok." Ett liknande exempel är *Parodier* som förklaras som "Avsiktligt komisk förvrängning av litterär text eller sceniskt verk."⁹⁴ Båda dessa exempel på ämnesord indexerar endast den litterära formen på de indexerade verken. De säger ingenting om deras ämnesinnehåll utan detta kan egentligen endast avgöras genom ämnesord som anger vilka verk som anspelas på. Dessvärre saknar *Ämnesordslistan* mekanismer för att ange sådana intertextuella referenser (av någon anledning tillåter man intertextuella referenser för parafraaser, men inte för parodier eller pastischer) och en läsare som är intresserad av pastischer eller parodier på enskilda stilar eller verk kan inte söka på detta utan kan endast söka efter verk som är pastischer eller parodier i allmänhet. Endast form tillgängliggörs alltså och en viktig aspekt av verkets innehåll är inte tillgängligt för ämnesåtervinning; även om genretermerna kan kombineras med ämnesord från de övriga fasetterna är det allra väsentligaste för en parafraas eller parodi just vilket verk de anspelar på. Vi ser alltså att genretermerna ibland kan vara rena formbeteckningar.

Andra ämnesord i fasetten *Genre* betecknar endast de skönlitterära verkens innehåll. Detta sker antingen genom att man betecknar ramen för verket, alternativt att man betecknar verkets ämne. Vissa av ämnesorden använder en kombination av ram och ämne för att beskriva verkets innehåll. Som exempel på ämnesord som endast betecknar ramen för verket kan nämnas *Sjukhusskildringar* "Verk som beskriver olika aspekter på sjukhusliv och sjukhusmiljö".⁹⁵ Här betecknar alltså genren sjukhusskildringar verkets ram: den sociala miljön sjukhus. Något om vilken typ av berättelse som utspelar sig inom denna ram anges inte av ämnesordet. Ett exempel på ämnesord som endast betecknar verkets ämne är *Robinsonader*, "Verk om någon eller några som lider skeppsbrott eller av andra skäl isoleras från civilisationen och kämpar för överlevnad efter mönster av Defoes Robinson Crusoe." Det enda detta ämnesord anger utöver verkets ämne är en intertextuell referens, för övrigt en av få i *Ämnesordslistan*. Ämnesord som betecknar både ram och ämne är exempelvis *Hårdkokta deckare*, "Deckare som i regel utspelas i storstadsmiljö med en cynisk privatdetektiv i centrum, vars livsattityd kan kallas hårdkokt. De kännetecknas av samhällskritik, realistisk miljöbeskrivning och omsorgsfulla personskildringar."⁹⁶ Om vi antar att "omsorgsfulla personskildringar" syftar på att personskildringarna är utförliga och omfångsrika behandlar ämnesordet *Hårdkokta deckare* endast verkets innehållsliga aspekter. Om "omsorgsfulla personskildringar" syftar på att personskildringarna är väl utförda så innehåller ämnesordet även en formaspekt.

De flesta av genretermerna beskriver både form- och innehållsliga aspekter av de skönlitterära verken. Detta sker på flera olika sätt, det vanligaste är att själva

⁹⁴ *Ämnesordslistan*, s. 9.

⁹⁵ *Ämnesordslistan*, s. 10.

⁹⁶ *Ämnesordslistan*, s. 7.

ämnesordet innehåller en formbeskrivning; exempelvis *Kärleksromaner*, "Verk som skildrar förälskelse, kärlek och erotik".⁹⁷ Här anger ämnesordet i sig verkets form: den litterära formen roman. Dessutom ges i definitionen av ämnesordet de innehållsliga aspekter som är karakteristiska för denna genre. Det är rimligt att anta att trots att det i definitionen av termen står "verk" så är det romaner som avses med detta ämnesord i och med att ämnesordet heter *Kärleksromaner*, exempelvis kärlekslyrik ryms antagligen inte under detta ämnesord, trots att det är verk som skildrar förälskelse, kärlek och erotik, och eftersom det inte finns någon genrebeteckning för kärlekslyrik får sådan indexeras som *lyrik – kärlek* med ämnesord hämtade från form- och ämnesfasetterna. Denna problematik är stor i fasetten *Genre*, många är de genrer som genom sina namn begränsas till romanformen trots att definitionerna av termerna endast behandlar verkens ämnen. Varför bör till exempel ett verk som beskriver idrott och/eller idrottsutövare ämnesindexeras med termen *Idrottsromaner*, därmed uteslutande idrottsskildringar som inte är i romanform, medan ett verk som beskriver jakt och jägarliv ämnesindexeras med termen *Jaktskildringar* och på så sätt inte utesluter att skildringar av jakt kan ske i annan form än romanens?⁹⁸ Ytterligare en aspekt av detta är att genreämnesorden *Religiösa romaner* och *Religiösa skådespel* finns i *Ämnesordslistan*, däremot finns ingen genrebeteckning för religiös lyrik.

Genrefasetten rymmer även andra formaspekter än de stora litterära formerna som redogjorts ovan, formelement som komposition, berättarteknik och berättarperspektiv är också vanliga. Av de ämnesord som definieras av sin komposition är ett bra exempel genretermen *Pusseldeckare*, "Deckare vars tyngdpunkt ligger på den i intrigen inbyggda gåtan."⁹⁹ Genren definieras alltså av sin form; det är kompositionen av intrigen som skapar verkets karaktär av gåta: om exempelvis mördaren avslöjas för läsaren i början av romanen finns det inte längre något pussel att lösa. Det är alltså den konstnärliga kompositionen av berättelsens olika element som definierar genren, en intrig konstruerad som en gåta skiljer pusseldeckaren från andra typer av deckare.

Till genrer som definieras av sin berättarteknik hör till exempel *Thrillers*. "Mycket spännande berättelser vanligen med inslag av mord terror, spionage o. dyl." och *Äventyrsromaner*, "Verk som huvudsakligen skildrar spännande strapatsrika äventyr till lands eller sjöss".¹⁰⁰ Båda dessa ämnesord rymmer i sina definitioner visserligen innehållsliga aspekter men formelementen är det avgörande för genrerna. I båda definitionerna ges begreppet "spänning" stor betydelse, denna aspekt av skönlitteraturen är en formaspekt. Spänning skapas genom främst berättartekniska grepp; läsarens intresse måste hela tiden vara riktat framåt i berättelsen och tempo och struktur måste vara väl avvägda, spänning har väldigt lite med verkets innehållsliga aspekter att göra.

Flera av termerna i genrefasetten definieras av en annan formaspekt: berättarperspektivet. Detta gäller exempelvis termen *Ungdomsskildringar*, "Verk med ung huvudperson och med ett tillbakablickande perspektiv."¹⁰¹ Här är det alltså ur

⁹⁷ *Ämnesordslistan*, s. 8.

⁹⁸ *Ämnesordslistan*, s. 8.

⁹⁹ *Ämnesordslistan*, s. 7.

¹⁰⁰ *Ämnesordslistan*, s. 10.

¹⁰¹ *Ämnesordslistan*, s. 10.

vilket perspektiv berättelsen berättas som är avgörande för genren, tillsammans med dess huvudperson.

Ytterligare en formaspekt ryms inom genrefasetten; framställnings- och berättarsätt. Det finns många genretermer i fasetten som definieras av hur de berättas. Exempel på detta är genretermer som *Humor*, ”Roande berättelser med eller utan allvarliga avsikter” och *Satir*, ”Verk som kritiskt förlöjligar samhällsförhållanden eller enskilda personer.”¹⁰² Dessa båda termer definieras inte uteslutande genom form, definitionerna rymmer även plats för verk som är satiriska eller humoristiska till sina ämnen.

Vi har sett att *Ämnesordslistans* första fasett, *Genre*, innehåller ämnesord som kan beskriva alla de tre typerna av ämnesåtkomst som här undersöks: form, ram och ämne. Dessa är de mindre beståndsdelar i vilka genretermerna efter analys har brutits ned i. Vi ska nu undersöka de övriga fasetterna i listan för att se hur de tre ämnesåtkomstmöjligheterna form, ram och ämne manifesteras där.

6.1.2 De övriga fasetterna

Tid är den andra av *Ämnesordslistans* fasetter. Denna fasett innehåller termer som beskriver tidpunkter eller tidsrymder. Termerna utgörs av olika slags tidsangivelser och beteckningar för historiska epoker för att ange under vilken tid ett skönlitterärt verk utspelar sig.¹⁰³ Termerna utgörs av antingen årtal, århundraden eller decennier, samt etablerade namn på historiska epoker som exempelvis *Medeltiden* eller *Industrialismen*. Utöver detta finns det även termer för tidpunkter på dygnet, i veckan och på året. Dessa ämnesord hör alla till kategorin ram. De är tämligen oproblematiska att identifiera och kräver inte ytterligare kommentarer. Dock rymmer tidfasetten två ämnesord som inte hör till verkets ram: *Parallella handlingar* och *Tidsresor*. Termen *Parallella handlingar* definieras som ”när två eller flera handlingar, oftast från skilda tidsperioder, skildras parallellt i samma verk”¹⁰⁴ Här finns alltså en term som beskriver ett verks berättelsestruktur, en formaspekt således, märkligt placerad bland tidsangivelserna. Termen *Tidsresor* är inte heller den en tidsangivelse utan betecknar verkets handling, alltså en ämnesaspekt.

Den tredje fasetten är *Plats* och är uppdelad i två underfasetter, *Geografi* och *Miljöer*. *Geografi* används för att ange den geografiska platsen för ett verks handling. Platsen kan vara verklig eller uppbyggd. Alla namngivna geografiska platser är tillåtna att använda för indexering. Listan innehåller inte termer för geografiska platser utan hänvisar till *Nationalencyklopedin*. I lämpliga fall kan de geografiska termerna även användas för att beteckna nationalitet. Den andra underfasetten, *Miljöer*, ”används för att beskriva de omständigheter, som bildar bakgrund till verkets egentliga handling.”¹⁰⁵ Termerna som finns i denna fasett beskriver den sociala miljön för ett verks handling, som exempelvis bostadsmiljö och social omgivning. Alla termerna i fasetten *Plats* hör i de allra flesta fall otvetydigt till ämnesåtkomstsaspekten ram. Dock finns det en viss möjlighet till att använda platsfasetten för att beskriva ett verks

¹⁰² *Ämnesordslistan*, s. 8ff.

¹⁰³ *Ämnesordslistan*, s. 11.

¹⁰⁴ *Ämnesordslistan*, s. 13.

¹⁰⁵ *Ämnesordslistan*, s. 15.

ämne, i *Ämnesordslistan* exemplifieras med verk som handlar om flyktingar, då kan deras ursprungsland vara av intresse. ”Om man angav landet som ämnesord, skulle t.ex. en sökning på Kina ge till resultat inte bara verk som tilldrar sig i Kina utan också om kineser i övriga världen.”¹⁰⁶ Platsfasetten kan alltså i vissa fall beskriva mer än ramen för ett verk, när ett verks ämne är en plats kan detta beskrivas av platsfasetten.

Ämnesordslistans fjärde fasett är *Ämne*. Ämnesorden i denna fasett ska enligt *Handledningen* användas för att återge bokens tema eller specifika inriktning så konkret som möjligt.¹⁰⁷ Här rör det sig alltså om ämnesåtkomst ur aspekten ämne, ett verks tema hör definitivt till aspekten ämne. Svårare är det att avgöra vad *Handledningen* avser med ”ett verks specifika inriktning”, det får förmodas att man avser verkets viktigaste teman eller den centrala handlingen. Ämnesorden i ämnesfasetten ska inte enbart användas för ett verks abstrakta tematik, de ska även beskriva händelseförloppet; ”En lyckad indexering återger handlingen i koncentrat.”¹⁰⁸ Alla orden i fasetten *Ämne* hör till ämnesåtkomstaspekten ämne, det finns en stor mängd ämnesord för att beskriva olika aspekter av ett skönlitterärt verks ämne. Vid indexering kan man använda i stort sett hur många ämnesord som helst för att beteckna ett verks ämne, endast den databas som *ämnesordslistan* tillämpas i begränsar antalet. Man rekommenderar inte någon speciell ordningsföljd på ämnesorden men avråder från alfabetisk följd och menar att det ibland är lämpligt att ta de viktigaste aspekterna i det skönlitterära verket först medan man i andra fall bör följa den kronologiska ordningen i det indexerade verket.¹⁰⁹

Den femte fasetten i *Ämnesordslistan* är *Person*. Här beskrivs vilka personer, verkliga eller fiktiva, som ett skönlitterärt verk handlar om. Det kan vara både enskilda personer och släkter. *Ämnesordslistan* ger inte särskilt utförliga instruktioner för användande av personfasetten, det står: ”I de flesta romaner figurerar en eller flera huvudpersoner och andra aktörer, som är av intresse för handlingen.” Flera saker tål att diskuteras i denna formulering. Först och främst så är det inte endast i romaner det förekommer huvudpersoner eller andra viktiga aktörer, de finns även i noveller, lyrik och dramatik. *Ämnesordslistan* innehåller dock inte några explicita instruktioner för på vilka litterära former personfasetten får användas och det finns således inte något som hindrar att de tillämpas på andra former än romanens. Vi kan nöja oss med konstaterandet att det här manifesteras en brist i *Ämnesordslistans* anpassning till det objekt för ämnesanalys och indexering som den är avsedd att användas till, nämligen skönlitteraturen som till sin natur har andra former än romanens och som potentiellt kan innehålla för verkets handling betydelsefulla personer i alla dessa former. En annan sak som behöver diskuteras i den ovanstående formuleringen från instruktionerna för användandet av personfasetten är att det faktiskt inte ges några instruktioner för vilka personer i ett verk som ska ges ämnesåtkomst. Det enda som sägs är att det ofta finns personer i ett verk som är av intresse för verkets handling. Vi får förmoda att här finns en implicit instruktion som säger att det är personerna som är av intresse för verkets handling som ska indexeras i personfasetten, inte samtliga personer som förekommer i ett verk. *Ämnesordslistan* innehåller inte någon förteckning över personnamn utan reglerar endast formen på dem. Namn på fiktiva

¹⁰⁶ *Ämnesordslistan*, s. 14.

¹⁰⁷ *Handledningen*, s. 25.

¹⁰⁸ *Handledningen*, s. 25.

¹⁰⁹ *Handledningen*, s. 25.

personer menar man oftast inte är meningsfulla utan att de representeras bättre av ord från ämnesfasetten som beskriver deras sysselsättning, karaktärsdrag och så vidare. Undantaget är fiktiva personer som förekommer i flera olika verk, ofta poliser som till exempel Wallander, och karaktärer ur den klassiska litteraturen, till exempel Sancho Panza eller ”andra aktörer som ofta omnämns i olika sammanhang”, till exempel Gollum.¹¹⁰ Personfasetten innehåller termer som ger ämnesåtkomst till skönlitteraturen ur ämnesaspekten. Eftersom det endast är personnamn som används och att endast de personer som är av intresse för verkets handling indexeras utsluts den eventuella möjligheten att termerna i personfasetten skulle kunna höra till de andra aspekterna.

Den sjätte fasetten i *Ämnesordslistan* är *Form*. Denna fasett innehåller endast ämnesord som skapar ämnesåtkomst åt skönlitteraturens formaspekt. Form definieras i ämnesordslistan som den struktur eller teknik som kännetecknar ett verks uppbyggnad.¹¹¹ Den övergripande formen för alla termerna i listan är *Skönlitteratur*. Denna indexeringsterm tilldelas alla verk som indexeras med *Ämnesordslistan* för att skilja skönlitteraturen från facklitteraturen vid sökning. Jämfört med de övriga fasetterna är formfasetten ganska liten, den innehåller endast ett trettiotal termer. Formtermerna ges inte några definitioner utan förutses, till skillnad från genretermerna, vara allmänt kända. Det är en brokig blandning termer som finns i formfasetten och urvalet förefaller inte vara särskilt systematiskt genomfört. Ett exempel på detta är behandlingen av språk och stil. Definitionen som görs av begreppet form i *Ämnesordslistan* anger att form är den struktur och teknik som kännetecknar ett verks uppbyggnad. Det framgår inte tydligt huruvida detta innefattar den språkliga och stilistiska tekniken, som är en viktig aspekt av skönlitterär form. Problemet förstärks av att fasetten innehåller ett fåtal termer som beskriver den språkliga formen: *Dialektlitteratur* och *Kåserier* är de tydligaste exemplen. I övrigt saknas det helt termer för att beskriva språklig form. För att ytterligare visa på denna problematiska inkonsekvens kan vi ta som exempel underfasetten *Lyrik* som innehåller fem ämnesord: *Begravningsverser*, *Dagsverser*, *Estradpoesi*, *Haiku-dikter* och *Limerickar*. Av dessa ämnesord är endast två formbeteckningar (Haiku och Limerick), de övriga termerna beskriver snarare hur verken framförs eller publiceras; på begravningsverser, estrader eller i tidningar, möjligen beskrivs också verkens ämne (begravningsverser kan man anta bör ha något ämne som anknyter till begravningsverser). Det är oklart varför dessa termer är placerade i fasetten form, än mer oklart är varför just limerick och haiku anses vara de enda viktiga formbeskrivningarna, andra versformer, som till exempel sonett, saknas. Vissa av formtermerna beskriver en annan aspekt av form, den bibliografiska formen, exempelvis *Antologier* och *Citatsamlingar*, den senare beskriver även verkets innehåll.

6.2 Litteraturstudie av de iakttagna aspekterna

Vi har nu sett hur *Ämnesordslistan* skapar ämnesåtkomst åt skönlitteratur genom aspekterna form, ram och ämne. Vi ska nu belysa dessa aspekter av ämnesåtkomst genom att studera dem i forskning om indexering av skönlitteratur.

¹¹⁰ *Ämnesordslistan*, s. 56.

¹¹¹ *Ämnesordslistan*, s. 57.

6.2.1 Form

Vi såg i det föregående kapitlet att termer som beskriver ett verks form främst finns i fasetterna genre och form i *Ämnesordslistan*. En stor del av möjligheten till ämnesåtkomst av ett skönlitterärt verks form finns i fasetten genre eftersom formfasetten var relativt liten. Nielsen menar att skönlitteraturens natur av estetiskt objekt gör att man för att kunna beskriva den måste beskriva dess form. Skönlitteraturens ämnesinnehåll och dess form är, menar Nielsen, intimt förbundna med varandra och formaspekterna av skönlitteraturen måste ges stort utrymme vid indexering.¹¹² Nielsen listar de formaspekter som han anser vara nödvändiga för att kunna ämnesrepresentera skönlitteratur och vi ska se hur de motsvaras av de formaspekter som iaktogs i *Ämnesordslistan*.

- *Genre, subgenre, literary type.*
- *Narrative structure, plot.*
- *Narrator(s), way of telling.*
- *Points of view.*
- *Style, mode of telling, discourse-structure.*
- *Function of the setting.*
- *Patterns of imagery, leading motifs, symbolism.*¹¹³

Dessa formaspekter är alltså enligt Nielsen intimt förknippade med verkets ämne. I vissa fall sammanfaller form och innehåll med varandra och i andra fall blir det ena inte meningsfullt utan det andra. Detta kan nog till viss del förklara den blandning av olika typer av ämnesord vi såg i genrefasetten. Genretermerna var uttryck för försök att beskriva olika typer av litteratur. För att göra detta krävs ofta enligt Nielsen att en kombination av form och ämnesaspekter av verket beskrivs. Vi såg i studiet av *ämnesordslistan* exempel på i princip samtliga aspekter av den stora betydelse Nielsen ger åt den litterära formen. Den narrativa strukturen och formen på intrigen lyftes fram av flera ämnesord som avgörande, det bästa exemplet var *Pusseldeckare*. Berättare, berättarsätt och perspektiv var centrala aspekter för genretermer som exempelvis *Ungdomsskildringar* och *Kvinnoskildringar*. Det nära sambandet mellan form och innehåll, framförallt det Nielsen kallar "mode of telling", tydliggjordes framförallt av genretermerna *Humor* och *Satir*. Dessa båda genrer konstitueras både av sin form och av sitt innehåll. Ingen av de båda aspekterna kan ensamt konstituera genrer.

Nielsen lyfter fram ett annat problem som iaktogs i *Ämnesordslistan* som har att göra med ämnesindexering av skönlitteraturens form. Vi såg hur många av genretermerna i *Ämnesordslistan* som betecknade formaspekter ofta beskrev endast begränsade delar av skönlitteraturens form, exempelvis *Kvinnoskildringar* representerar endast verkets berättarperspektiv, det är skildrat ur kvinnoperspektiv. Detta säger inte något om andra formaspekter som verket kan tänkas ha utan termen *Kvinnoskildringar* måste kompletteras med andra deskriptorer för formelementen i verket. Nielsen menar att ett skönlitterärt verk kan tillhöra flera olika genrer och att detta måste framgå av representationssystemet. Detta görs i *Ämnesordslistan* genom att man rekommenderar

¹¹² Nielsen (1997b), s. 174.

¹¹³ Nielsen (1997a), s. 174f.

att ett verk tilldelas så många genretermer som krävs för att representera innehållet.¹¹⁴ *Ämnesordslistans* kontrollerade vokabulär svarar alltså på denna punkt väl mot de krav som skönlitteraturen ställer genom insikten om att en enstaka genrebeteckning för ett verk i återvinningssammanhang inte är tillräckligt för att representera vilken typ av litteratur verket är utan att det ofta kan krävas flera olika genretermer.

Genretermerna är alltså ickeexklusiva i *Ämnesordslistan*, som vi har sett betecknar de verk som liknar varandra på olika sätt, genrererna definieras inte av relationerna till andra genrer. Detta menar Iivonen är utmärkande för skönlitteraturens natur och dess egenskaper som indexeringsobjekt, genrererna är inte exkluderande och ett enskilt verk kan därför tillhöra flera olika genrer, eftersom genrererna definieras av likhet.¹¹⁵

Detta skiljer sig från hur exempelvis *Guidelines* använder sig av genretermer för ämnesindexering. *Guidelines* tilldelar varje enskilt verk endast en genreterm eftersom man anser att litterära verk i allmänhet tillhör endast en huvudsaklig genre. Man säger till och med att genrer är som fack böcker passar in i och placeras i.¹¹⁶ Detta skiljer sig fundamentalt från den syn på genrebegreppet som Nielsen presenterar. Antagligen kan de olika synerna på hur många genretermer som bör beskriva ett verk förklaras med synen på genre snarare än synen på skönlitteraturen själv, där Nielsen och *Ämnesordslistan* intar en mindre rigid hållning till genrebegreppet.

Skillnaden kan också förklaras med synen på genretermernas funktion för ämnesrepresentation av skönlitteratur. British Librarys grupp för indexering av skönlitteratur anser att genretermerna bör vara något mer än ämnesord som beskriver verkets innehåll. De ska vara beteckningar på lätt igenkännliga och allmänt accepterade beteckningar på vissa kategorier av skönlitteratur. De ska vara meningsfulla och användbara komplement till renodlade ämnesord och inte kunna ersättas av enkla ämnesord.¹¹⁷ Detta naturligtvis för att underlätta för användare som söker efter en viss genre. *Ämnesordslistan* använder en blandning av genretermer som är allmänt vedertagna och termer som endast beskriver aspekter av skönlitteraturens form, ram och ämne. Exempelvis termen *Sjukdomsskildringar* beskriver ämnet sjukdom och formen skildring men betecknar knappast en allmänt vedertagen genre som är lätt att känna igen. *Sjukdomsskildringar* hade lika gärna kunnat ersättas av formtermen *Skönlitteratur* och ämnestermen *Sjukdomar*. Medan å andra sidan en genreterm som *Deckare* betecknar en allmänt vedertagen och lättigenkännlig genre.

Det är svårt att se vilken funktion genretermerna som beskriver form fyller i *Ämnesordslistan* i de fall då de endast är formbeskrivningar av typen *Idrottsromaner*, det vill säga genretermer som endast anger den litterära formen roman och ämnet idrott, idrottsromaner kan knappast anses som en allmänt känd och lättigenkännlig genre. MacEwan menar att genrebeteckningar är bra just eftersom de är bekväma verbala beteckningar som beskriver verk med gemensamma karakteristika och att deras användbarhet i mycket består i deras stora utbredning i vardagliga sammanhang: ”The use of genre terminology exploits a natural language

¹¹⁴ *Ämnesordslistan*, s. 7.

¹¹⁵ Iivonen, Mirja (1988). On the library classification of fiction. *Scandinavian Public Library Quarterly*, vol. 21, no. 1, s. 15.

¹¹⁶ British Library Fiction Indexing Group (1997). *The Application of Form Data to Works of Fiction: Discussion paper*. <http://www.pitt.edu/~agtaylor/ala/papers/blfictio.html> [060505]

¹¹⁷ British Library Fiction Indexing Group.

classification scheme that is already well-established in the bibliographic community of publishers, booksellers, librarians and readers.”¹¹⁸ Saarti understryker detta genom att visa att romaner med entydiga ämnen och tydliga, väletablerade populära genrer är lättare att indexera på ett konsistent sätt.¹¹⁹ En stor del av genretermernas förtjänst för ämnesrepresentation är alltså deras koppling till naturligt språk eftersom vissa typer av litteratur har vardagliga beteckningar som kan användas för effektiv ämnesrepresentation och återvinning. Detta misslyckas dock *Ämnesordslistan* delvis med.

Det kan tyckas motsägelsefullt att undersöka indexering av form när ämnet för uppsatsen är ämnesindexering. Rebecca Green gör en distinktion mellan vad hon kallar attributindexering och ämnesindexering. Green begränsar termen ämnesindexering till att gälla endast indexering av ett dokumentets ämne medan attributindexering indexerar dokumentets övriga karakteristika, som exempelvis språk.¹²⁰ Denna distinktion är betydligt svårare att upprätthålla vad det gäller indexering av skönlitteratur än vad gäller facklitteratur. Den litterära formen som ett skönlitterärt dokument har är intimt förknippad med verkets ämne och som vi har sett kan ämnet ofta inte representeras meningsfullt utan sin form. Den litterära formen tycks vara så intimt förknippad med verkets ämne att Greens attributindexering inte kan motsvaras av litterär form. Det finns inte några termer i *Ämnesordslistan* som kan jämföras med Greens attributtermerna och termerna i genre- och formfasetterna som beskriver den litterära formen bör därför betecknas som ämnesindexering enligt Greens definition. Även den litterära formen bör ses som en del av ämnet och indexering av den bör alltså benämnas som ämnesindexering. Nielsen menar att sådana distinktioner är omöjliga att upprätthålla: ”Both the cognitive and the emotional implications of fiction reading are inseparably bound up with the aesthetic and formal structure of the piece of fiction.”¹²¹

6.2.2 Ram

I *Handledningen* ges instruktioner för hur ämnesanalys bör gå till när skönlitteratur indexeras med *Ämnesordslistan*. Syftet med analysmodellen säger man är att säkra att olika aspekter av verkets innehåll kommer med. Analysmodellen är visserligen endast en rekommendation och behöver inte följas av alla som använder listan men rekommendationen säger mycket om hur *Ämnesordslistan* förhåller sig till sitt indexeringsobjekt och vilken syn på skönlitteratur och ämnesanalys av densamma som ligger till grund för listan. Analysen är indelad i tre steg och man ger exempel på frågor som kan ligga till grund för analysen:

Verkets litterära genre och form:

- *tillhör verket någon genre eller är det skrivet i en viss form?*

Verkets konkreta nivå:

- *handlar verket om något konkret ämne?*

¹¹⁸ MacEwan (1996), s. 42.

¹¹⁹ Saarti (2001), s. 59.

¹²⁰ Green, Rebecca (1997). The role of relational structures in indexing for the humanities. *Information Services & Use*, vol. 17, no. 2-3, s. 86.

¹²¹ Nielsen (1997b), s. 174.

- handlar verket om en speciell händelse?
- försiggår handlingen på en bestämd ort/plats, vid en bestämd tidpunkt och/eller i en bestämd miljö?

Verkets abstrakta nivå:

- handlar verket om psykologiska förhållanden?
- handlar verket om sociala förhållanden?
- handlar verket om personrelationer, interaktioner?¹²²

Det första steget i ämnesanalysen berör form som redan har behandlats i det föregående kapitlet. De andra två analysstegen är dock intressanta för de övriga kapitlen i uppsatsens analysavsnitt. Vi ser att ämnesanalysen i de två sista stegen är indelad i det skönlitterära verkets konkreta respektive abstrakta nivå. Denna indelning liknar mycket den som Ranta gör i skönlitteraturens denotativa respektive konnotativa element.¹²³

Förhållandet mellan verkets konkreta nivå gentemot dess denotativa element respektive den abstrakta nivån gentemot de konnotativa elementen är dock inte helt parallellt. De denotativa elementen betecknar vad som denoteras i texten, det vill säga den bokstavliga betydelsen av vad som framförs. Denotativa element kan vara både konkreta och abstrakta fenomen; till exempel kan ett abstrakt fenomen som ”kärlek” denoteras i en text, det vill säga beskrivas bokstavligt (till exempel med en fras som ”de älskade varandra”) och konkreta fenomen (till exempel en geografisk plats) kan konnoteras i texten genom att de aldrig nämns explicit utan kräver tolkning (till exempel kan en geografisk plats konnoteras genom beskrivning av kultur och klimat utan att platsens namn nämns).

I det ovan redogjorda schemat för ämnesanalys i *Handledningen* kan man genom att granska de frågeställningar som analysens innehåller ana att det andra steget i analysen syftar till beskrivning av de denotativa elementen i texten snarare än de konkreta. Frågorna är till sin karaktär riktade mot de denotativa aspekterna i texten: den första frågan innebär att ett ämne måste vara konkret, vilket antagligen innebär att ämnet måste denoteras. Den andra frågan är om verket handlar om en speciell händelse, även detta är en denotativ aspekt. Även den tredje frågan riktar sig mot denotativa element: handlingen ska ju försiggå på *bestämda* (det vill säga denoterade) platser, i bestämda miljöer och vid bestämda tidpunkter. Även om begreppet ”denotativa” inte används i rekommendationerna för ämnesanalys i *Handledningen* så är det uppenbarligen dessa aspekter som man vill beskriva i det andra steget i ämnesanalysen.

Det tredje steget i ämnesanalysen är riktat mot vad man kallar verkets abstrakta nivå. Här vill man beskriva verkets abstrakta element och frågorna riktar mot mänskliga relationer och sociala och psykologiska förhållanden. Här blir det tydligt att Rantas begreppspar denotativt/konnotativt inte är direkt överförbara på ämnesanalysen som föreslås i *Handledningen*. Abstrakta fenomen som psykologiska förhållanden et cetera kan vara såväl denoterade som konnoterade i en text och ämnesanalysen av

¹²² *Handledningen*, s. 15.

¹²³ Ranta, s. 16

skönlitteraturens abstrakta nivå kan beskriva både denotativa element som är explicita i texten och konnotativa element som kräver tolkning.

Det går emellertid att tolka instruktionerna för ämnesanalys på ett annorlunda sätt som bättre stämmer överens med Rantas modell. Än så länge har vi utgått från att de konkreta respektive abstrakta aspekter som de två sista stegen i analysen riktas mot har att göra med verkets ämnesinnehåll. Det är också så ämnesanalysfrågorna som exemplifieras är riktade: mot de konkreta respektive abstrakta aspekterna av verkets innehållsliga stoff. Likväl kan analysen, även om analysfrågorna inte tyder på detta, av verkets konkreta respektive abstrakta nivå syfta på framställningen av verkets innehåll. En konkret framställning av ett ämne är detsamma som Rantas term denotation och en abstrakt framställning av ett ämne motsvaras av konnotation. Med en sådan tolkning av instruktionerna kan man säga att det andra steget i analysen motsvaras av Beghtols grundläggande objektiva data och det tredje steget är aspekter som kräver tolkning. Oavsett hur man väljer att tolka de något otydliga instruktionerna så är det uppenbart att ämnesanalysen syftar till att indexera både denotativa och konnotativa element och att både denotativa och konnotativa element ryms under såväl aspekten ram som aspekten ämne. Detta understryks av det faktum att man i instruktionerna för ämnesanalysen säger att man vill ”säkra att olika aspekter av verkets innehåll kommer med.”¹²⁴

Vi ser alltså att *Ämnesordslistan* utöver formelementen möjliggör och rekommenderar indexering både av skönlitteraturens denotativa och konnotativa element, såväl vad det gäller ram- som ämnesaspekter. Detta gäller både de aspekter som hör till ram och de som hör till ämne eftersom både ram- och ämneselement kan vara såväl denotativa som konnotativa.

Beghtol har en något annorlunda syn på aspekten ram i skönlitteraturen än den som har diskuterats ovan. Beghtol anser ju som tidigare nämnts att ämnesindexering av skönlitteratur bör ske på ett så objektivt sätt som möjligt genom att endast de denotativa elementen i texten indexeras. Dessa benämner Beghtol som ”grundläggande datakategorier” i skönlitteraturen och de utgörs av elementen *karaktärer, händelser, platser* och *tid*. Det speciella med Beghtols syn på indexering av skönlitteratur och som skiljer henne från alla andra teoretiker på området är att hon inte anser att man bör indexera vad verket handlar om. Istället vill Beghtol att indexeringen beskriver vilka olika sorters data ett verk innehåller. ”Conclusions about the ’meaning’ of the data are not drawn because the issue is not what the document is about, but what it contains.”¹²⁵ På grund av Beghtols avfärdande av indexering av ett verks ämne behandlas hennes fyra ”grundläggande datakategorier” i uppsatsens kapitel om ram, trots att elementen *karaktärer* och *händelser* egentligen hör till aspekten ämne. Beghtols vilja att endast indexera innehållsliga data i skönlitteraturen liknar till stor del indexeringen av ramaspekter eftersom man inte egentligen säger någonting om vad verket handlar om utan endast registrerar förekomsten av vissa data. Detta liknar i viss mån det sätt som *Ämnesordslistan* behandlar aspekten ram men som vi såg ovan gör *Ämnesordslistan* det också möjligt att beskriva ramelement som inte denoteras av texten och kan på så sätt beskriva ett verks ramaspekter mer uttömmande. Av Beghtols fyra ”grundläggande datakategorier” behöver inte samtliga

¹²⁴ *Handledningen*, s. 15.

¹²⁵ Beghtol (1994), s. 159.

användas utan endast de datakategorier som denoteras i texten används för indexering eftersom de denoterade elementen är de enda som faktiskt existerar i texten objektivt och varje kategori kan också användas hur många gånger som helst för att registrera förekomsten av olika data i ett verk.

Som vi redan har sett behöver ett verks ram inte alltid vara denoterad i texten. Detta innebär att även de innehållsliga aspekter som borde vara relativt enkla att indexera, som exempelvis ramaspekter eller Beghtols ”grundläggande datakategorier”, kan vara svåridentifierade och kräva tolkning. Nielsen anser att detta beror på att den fiktiva världen i ett skönlitterärt verk, dess ram, är ett estetiskt och lingvistiskt objekt och att det därför inte går att identifiera data i skönlitteraturen på samma sätt som i den verkliga världen. För att kunna identifiera den fiktiva världens element krävs därför enligt Nielsen en lingvistisk och estetisk ”avkodning”, det vill säga en tolkning.¹²⁶ Enligt Nielsen kräver alltså varje beskrivning av ett skönlitterärt verk att man tolkar det och indexering av textens ramelement är därför ingen enkel procedur av fastslående av förekomsten av vissa dataelement.

6.2.3 Ämne

I *Handledningen* används en indelning av ämnesindexeringen i ram och ämne som påminner om den som görs i uppsatsen. ”När ramen (genre, tid och plats) är klar återstår att tilldela verket ett antal ämnesord, som återger bokens tema och specifika inriktning så konkret som möjligt.”¹²⁷ Denna indelning visar likheter med indelningen som görs i uppsatsen i ram och ämne men *Handledningens* indelning skiljer sig på så sätt att man i *Handledningen* räknar genre till ramen i det skönlitterära verket. Anledningen till denna indelning framstår som mycket oklar eftersom vi redan sett att genretermerna till stora delar beskriver verkets form och ämne och inte alls till övervägande del verkets ram.

Beghtol lyfter fram en intressant aspekt av skönlitteraturens ämne. Hon menar att det kan vara väldigt svårt att ämnesbestämma skönlitteratur på grund av att dess fiktiva innehåll kan göra det svårt att bestämma vad verket handlar om. Till skillnad från facklitteraturen menar Beghtol att skönlitteraturen ofta saknar de nödvändiga referenser till världen utanför konstverket som gör det möjligt att identifiera och beskriva verkets ämne; ”instead we are dealing with documents that are not about conventionally nameable subjects; in which most data are imaginary; in which some data are realistically impossible in whole or in part; and in which some data in addition be vague, non-existent and/or intentionally ambiguous.”¹²⁸ Skönlitteraturen är alltså enligt Beghtol svår att ämnesbestämma eftersom den är fiktiv och detta kan även gälla de ”grundläggande datakategorierna” som redogjorts tidigare.

Flera forskare på området betonar att ämnesindexering inte syftar till att beskriva ett verks fullständiga innehåll utan endast de centrala aspekter som gör att verket kan representeras och återvinnas på ett meningsfullt sätt. Detta ligger i indexeringens natur som verktyg för ämnesrepresentation. Skönlitteraturen beskrivs så mycket som

¹²⁶ Nielsen (1997b), s. 176.

¹²⁷ *Handledningen*, s. 25.

¹²⁸ Beghtol (1994), s. 146f.

krävs för att kunna representera den i återvinnings syften. En av dem som går längst i detta hänseende är Beghtol eftersom hon anser att endast verkets denotativa element ska indexeras. ”Like all surrogate systems, EFAS does not undertake to recognize and describe every detail of the document. The records EFAS produces are intentionally reductive.”¹²⁹ Denna medvetna reduktionism gentemot det skönlitterära verket är en nödvändighet för all ämnesindexering. Indexering av skönlitteratur skiljer sig på detta sätt inte från indexering av facklitteratur som även den måste vara reduktiv men reduktionismen bör vara större vad det gäller indexering av skönlitteratur på grund av dess mer komplexa innehåll. Iivonen menar att det är just i denna reduktionism som en stor möjlighet för ämnesindexering av skönlitteratur finns. Eftersom ämnesindexering alltid är reduktiv gentemot sitt objekt så gör det inte så mycket att skönlitteraturens ämnesinnehåll är komplext och svårt att kort beskriva med deskriptorer. En sådan reduktionism är ju inbyggd i all ämnesindexering och enligt Iivonen inget som orsakar speciella problem för ämnesindexering av skönlitteratur eftersom all ämnesindexering bygger på principen att det är möjligt att säga någonting men nästan aldrig allting om ett dokument. Möjligheten till ämnesindexering av skönlitteratur ser Iivonen i insikten om och accepterandet av att indexeringen inte kan beskriva hela det skönlitterära verkets innehåll.¹³⁰ Det system som är mest reduktivt är utan tvekan EFAS som, som vi såg i det föregående kapitlet, inte ens beskriver verkets ämne utan endast vilka typer av data det innehåller. *Ämnesordslistan* är till sin ambition inte alls lika reduktiv i och med att den beskriver skönlitteraturens samtliga aspekter men en viss grad av reduktionism är nödvändig för att kunna ämnesrepresentera skönlitteratur även för *Ämnesordslistan*.

Saarti menar att ett avgörande problem för ämnesindexering av skönlitteratur är att skönlitteraturens innehåll är öppet för olika tolkningar. Många skönlitterära dokument är enligt Saarti medvetet skapade för att vara så öppna som möjligt för tolkning och olika läsare kan göra sina egna tolkningar av vad verket handlar om.¹³¹ Skönlitteraturens subjektiva natur är problematisk för indexering ur samtliga aspekterna form, ram och ämne som vi tidigare sett med hjälp av Nielsen. De problem Saarti lyfter fram är dock antagligen främst relevanta för att indexera aspekten ämne eftersom det i huvudsak handlar om möjligheterna att tolka vad ett verk handlar om, snarare än vad dess form är eller vilken ram det har. I *Handledningen* säger man att indexering av ett verks ämne innebär att återge verkets tema och specifika inriktning så konkret som möjligt.¹³² Denna formulering tycks inte ge något utrymme för ämnets subjektivitet och öppenhet för olika läsares möjlighet att tolka ett verks ämne på olika sätt. Istället framställer *Handledningen* skönlitteraturens ämne som något objektivt som ska återges så konkret som möjligt. Detta innebär då att en enskild tolkning av ett verk fixeras och tjänar som dess representation. På så sätt representeras endast en liten del av verkets ämne som inte nödvändigtvis behöver vara bättre än andra potentiella tolkningar. Ytterligare en aspekt av denna problematik lyfts fram av Saarti: skönlitteraturens mening förändras över tid och den är också annorlunda beroende på i vilken kontext den läses.¹³³ Även detta drag hos skönlitteraturen gör att det kan vara riskabelt att med indexeringstermer fixera vissa innebörder i skönlitteraturen som riskerar att vara helt meningslösa för en annan läsare eller i en

¹²⁹ Beghtol (1994), s. 159.

¹³⁰ Iivonen, s. 12f.

¹³¹ Saarti (2001), s. 50.

¹³² *Handledningen*, s. 25.

¹³³ Saarti (2000), s. 6f.

annan tid eller kontext. Pejtersen menar att för att ett indexeringsystem ska kunna vara effektivt måste det finna en balans mellan subjektivitet och kontroll.¹³⁴

Vid ämnesindexering av ett skönlitterärt verk, framförallt aspekten ämne, är ordningsföljden på indexeringstermerna betydelsefull. *Handledningen* rekommenderar inte någon speciell ordningsföljd på termerna men avråder från en strikt alfabetisk ordningsföljd eftersom ordningsföljden på ämnesorden ofta är meningsfull för hur ämnet representeras. Exempelvis rekommenderar man att man om det är lämpligt följer verkets kronologiska ordning medan man i andra fall rekommenderar att ta de viktigaste aspekterna först.¹³⁵ Saarti menar att ämnesindexering som använder enskilda, distinkta ämnesord för att beskriva skönlitteratur innebär en meningsförlust. Ämnesorden måste arrangeras enligt det indexerade verkets struktur för att dess intrig ska kunna beskrivas eller för att innebörden i tematiska sekvenser inte ska gå förlorad. Därför anser Saarti att indexeringsystemet måste inkludera möjligheten att använda meningsfulla sekvenser av ämnesord.¹³⁶ Detta är något som *Ämnesordslistan* tillåter och skapar förutsättningar för. I *Handledningen* ger man ett exempel på hur en sådan meningsfullt arrangerad sträng av ämnesord kan se ut:

*Sjukdomsskildringar. – Cancer. – Bröstcancer. – Döden. – Sorg. – Sorgearbete.*¹³⁷

Denna sekvens av ämnesord är ett bra exempel på varför ordningsföljden på ämnesorden är viktig för hur man lyckas representera ett verks ämne och ett bra exempel på hur *Ämnesordslistan* hanterar den problematik Saarti lyfter fram.

Vi såg att ämnesorden i fasetten ämne syftar till att beskriva ett verks tema och konkreta inriktning. Detta implicerar att *Ämnesordslistan* syftar till att beskriva de skönlitterära verken i deras helhet med hänsyn till vilka ämnen som är betydelsefulla för verkets centrala handling och tematik. Detta är enligt Nielsen ett nödvändigt förhållningssätt till indexering av skönlitteratur eftersom verket betraktas som en estetisk helhet och Nielsen menar att traditionellt har indexering av skönlitteratur ofta endast plockat ut vissa ämnen som förekommer i en text utan att ta hänsyn till verkets helhet.¹³⁸ Tendensen till att främst indexera ämnen som förekommer i verk utan hänsyn till verkets estetiska natur förklarar Nielsen med att den grundas på en viss syn på skönlitteratur där man betraktar skönlitteraturen som texter som beskriver ett ämne eller behandlar en problemställning precis som facklitteraturen. Denna litteratursyn var dominerande i Danmark under 1970- och 1980-talen. En syn på litteraturens natur som ickeestetisk kan man säga. Alla litteraturförmedlande institutioner var eniga om att skönlitteraturen handlade om ämnen och att läsarna önskade skönlitteratur om ett ämne, en litteratursyn som Nielsen menar ligger till grund för Pejtersens AMP. Nielsen menar att denna litteratursyn resulterade i att ämnesord som beskriver sociala och socialpsykologiska förhållanden dominerade indexeringen av skönlitteraturen.¹³⁹ Nielsen diskuterar visserligen danska förhållanden och vi har redan konstaterat att *Ämnesordslistan* syftar till att beskriva

¹³⁴ Pejtersen, Annelise Mark & Austin, Jutta (1984). Fiction retrieval: Experimental design and evaluation of a search system based on user's value criteria (Part 2). *Journal of Documentation*, vol. 40, no. 1, s. 26.

¹³⁵ *Handledningen*, s. 25.

¹³⁶ Saarti (2001), s. 62.

¹³⁷ *Handledningen*, s. 25.

¹³⁸ Nielsen (1997b), s. 179.

¹³⁹ Nielsen (1997a), s. 9.

skönlitteraturen som estetiska objekt och inte endast utifrån vilka ämnen de behandlar. Likväl är det uppenbart att fasetten ämne i *Ämnesordslistan* är den överlägset största fasetten och att formfasetten är väldigt liten. En stor del av ämnesfasettens underfasetter behandlar olika typer av sociala frågor. Det är visserligen främst en fråga om indexeringspraktik vilka ämnen som dominerar indexeringen men genom en kort granskning av *Ämnesordslistan* kan vi få en bild av vilka områden som är mest utbyggda och på så sätt tillåter både mer specifik indexering och därmed kan sägas vara prioriterade. Det är tydligt att *Ämnesordslistan* är konstruerad på ett sätt som gör det möjligt att indexera förekomsten av ämnen i skönlitterära verk i högre grad än några andra av skönlitteraturens aspekter och att en stor del av ämnesorden är termer som beskriver sociala förhållanden, psykologiska problem och fysiska sjukdomar.

6.3 Analys och diskussion med hjälp av Adorno

Vi har nu sett på vilka sätt *Ämnesordslistan* behandlar skönlitteraturen och vi har sett hur de aspekter som har studerats i *Ämnesordslistan* har diskuterats i den teoretiska forskningen kring indexering av skönlitteratur. I det tredje steget i analysen ska nu dessa problem diskuteras och försöka förklaras med hjälp av Adornos teori.

6.3.1 Skönlitteraturen som kunskapskälla

En av de viktigaste anledningarna för att indexera skönlitteratur är som vi sett enligt många att skönlitteraturen har ett kunskapsinnehåll och att det därför är viktigt att kunna söka efter den baserat på olika ämnen på ett liknande sätt som är möjligt för facklitteraturen. Det är främst ämnesåtkomstaspekten ämne som beskriver skönlitteraturens kunskapsinnehåll. Aspekterna form och ram beskriver snarare, med vissa undantag, formen och ramen för den kunskap som skönlitteraturen förmedlar. Vi har sett att termer som beskriver ett verks ämne är dominerande i *Ämnesordslistan* och att den på så sätt fäster stor vikt vid skönlitteraturens kunskapsinnehåll. Vi har också sett i den studerade indexeringsteorin att många anser att skönlitteraturen har ett stort kunskapsinnehåll men att detta skiljer sig på flera sätt jämfört med facklitteraturen. Vi ska nu med hjälp av Adorno försöka förklara vilken typ av kunskap skönlitteraturen innehåller och förmedlar och på så sätt förstå vad som gör den angelägen att indexera.

Adorno ger skönlitteraturen ett enormt informativt värde. Skönlitteraturen har enligt Adorno ett unikt kognitivt innehåll, *mimesis*, som inte finns i facklitteraturen och som gör att skönlitteraturen har ett väldigt stort värde. Skönlitteraturen har ett sanningsinnehåll. För att förstå dessa drastiska påståenden om skönlitteraturens stora betydelse krävs en förståelse för Adornos kritik av det moderna förnuftet.

Konstens kognitiva innehåll förstås mot bakgrund av den tidigare skisserade upplysningens dialektik. Upplysningen strävar till dominans över naturen och konsten är helt enkelt den rationella tillflyktsorten för *mimesis* i det moderna samhället.¹⁴⁰ Upplysningens strävan till skeptisk avmytologisering av sina kunskapsobjekt leder till

¹⁴⁰ Jarvis, s. 105.

en förvandling av dem till manipulerbart material. Mimesis, ett kognitivt försök att vara som sitt objekt, ersätts tilltagande av identifikation, tankens försök att underordna och klassificera objektet. Mimesis utesluts härmed från det vetenskapliga fältet och begränsas till det konstnärliga, vilket leder till en central ståndpunkt i Adornos teori: konsten har ett unikt sanningsvärde som saknas inom andra fält.¹⁴¹ Mimesis är ett ursprungligt, förbegreppsligt förhållningssätt till naturen, till det omedvetna och icke-begreppsliga i tillvaron. Mimesis i konsten är ett avbildande och återgivande av det ickeidentiska.¹⁴² Konstens kunskapsinnehåll består alltså i dess förmåga att ge oss kunskap om det ickeidentiska utan att förvanska det genom identitetstänkande.

Hävdandet att konsten har ett kunskapsinnehåll kan vara svårsmält och Adornos förklaring till konstens möjligheter att bryta det falska tillståndets ontologi är mycket mångsidig och svår att sammanfatta. Här görs endast ett försök att utveckla resonemanget tillräckligt för uppsatsens behov. Enkelt sammanfattat kan man säga att det finns en naivitet, sårbarhet och närhet i konsten som tänkandet saknar.¹⁴³ Avgörande för den stora vikt Adorno ger konsten är dess förmåga att överbrygga det tänkandets dilemma som består av avståndet mellan subjekt och objekt, tänkande och tänkt. Mimesis innebär ett förhållande mellan subjekt och natur som inte rymms inom modernitetens ramar, fritt från dominans. Konsten bär således på en möjlighet till försoning mellan subjekt och objekt. Förhållandet är dock inte enkelt. Mimesis i konstverket rymmer även rationalitet; konstverket har en inre logik som är rationell och logisk. Samtidigt är konstverkets rationalitet en mimetisk avbildning av rationaliteten i samhället utanför konstverket. Det råder alltså inget enkelt förhållande mellan rationalitet och mimesis i konsten utan snarare ett dialektiskt spel. Rationalitet och mimesis är i dialektiskt samspel med varandra, uppgår i varandra och absoluta distinktioner mellan dem är omöjliga att upprätthålla.¹⁴⁴ I och med att skönlitteraturen är en språklig produkt innehåller den även stora inslag av den vetenskapliga rationaliteten.¹⁴⁵ Skönlitteraturen är en hybrid mellan rationalitet och mimesis och även om det är de mimetiska aspekterna som ger skönlitteraturen dess stora betydelse och gör den till just skönlitteratur tycks det här finnas utrymme för indexerering. Eftersom de rationella elementen i skönlitteraturen är indexerbara i mycket högre grad än de mimetiska bör en begränsad indexerering som endast beskriver verkets inslag av rationalitet kunna vara ganska framgångsrik. Om en sådan indexerering är praktiskt genomförbar och om den förmår säga särskilt mycket om skönlitteraturen den indexerar är kanske mera tveksamt.

Paradoxalt nog leder Adornos syn på konstverkets kunskapsinnehåll till en syn på konstverket som olöslig gåta. Eftersom tänkandet sitter fast i den diskursiva rationalitet som är identitetstänkandet kan vi inte ringa in och bestämma ett konstverks mimetiska innehåll, konstverkets mening är ickeidentisk.¹⁴⁶ Konstverkets kunskapsinnehåll har som vi ser en ganska diffus och obestämbar karaktär. Å ena sidan är det en rationell tillflykt för mimesis, å andra sidan är det en olöslig gåta och

¹⁴¹ Jarvis, s. 27.

¹⁴² Billing, s. 144f.

¹⁴³ Johansson & Martinson, s. 22.

¹⁴⁴ Johansson, Anders (2003). *Avhandling i litteraturvetenskap: Adorno, Deleuze och litteraturens möjligheter*. Munkedal: Glänta produktion, s. 33.

¹⁴⁵ Jarvis, s. 147.

¹⁴⁶ Billing, s. 149.

omöjligt att tänka på på rätt sätt. Skönlitteraturens kunskapsvärde består i denna fundamentala annanhet, i dess naturkaraktär och i dess svårbestämbarhet.

Vi ser alltså att skönlitteraturens kunskapsinnehåll förklaras med mimesis. Det är detta unika kognitiva innehåll som ger skönlitteraturen dess stora betydelse som kunskapskälla och detta är den avgörande skillnaden mellan facklitteraturens och skönlitteraturens informativa värde. Vi har sett att *Ämnesordslistan* anser att skönlitteraturen har ett informativt värde men att detta skiljer sig från facklitteraturen och likaså har forskare som Beghtol, Hayes och Nielsen pekat på detta. Med ett perspektiv från Adorno kan man förklara skillnaden med att skönlitteraturen bär på en unik kunskapsform som kallas mimesis och att denna skiljer sig från rationaliteten. Detta förklarar också svårigheterna med att skönlitteraturens aboutness skiljer sig från facklitteraturens. När vi nu konstaterat att skönlitteraturen har ett kunskapsinnehåll och att detta skiljer sig från facklitteraturens återstår att se hur indexeringen förhåller sig till detta. Mimesis är en avgörande del av skönlitteraturens natur som gör den angelägen att indexera och vi ska nu se hur indexeringen förhåller sig till denna skönlitteraturens natur.

6.3.2 Indexering och skönlitteratur: identitet och ickeidentitet

Förnuftet har blivit oförnuftigt genom utraderandet av alla icke-rationella element och blir på så sätt inkapabelt att förstå vad som gör rationaliteten möjlig. Detta resulterar i en blind rationalitet, ett verktyg som tillämpas utan hänsyn och anpassning till sina objekts egenskaper för att ordna och klassificera dem. Denna ofreflekterade rationalitet kallar Horkheimer och Adorno det instrumentella förnuftet.¹⁴⁷

Instrumentaliseringen av förnuftet är sammankopplad med en allt starkare separation mellan konstens och vetenskapens språk. Konsten ses i upplysningen som något enbart bildligt utan kognitivt innehåll medan det vetenskapliga språket blir något utan mimetisk likhet med vad det betecknar, ett rent tecken. Separationen mellan det vetenskapliga språket och det konstnärliga kallar Horkheimer och Adorno för språkets dubbla karaktär i moderniteten.¹⁴⁸ Skönlitteraturens historiskt låga status på biblioteken är ett tydligt exempel på hur konsten har separerats från vetenskapen. Men vilka förutsättningar finns för upphävande av denna separation? Adorno försöker ju undergräva den genom att visa att konsten har ett kognitivt innehåll. Går det även att undergräva separationen genom att skapa ämnesåtkomst för skönlitteratur i samma grad som för facklitteraturen? Som vi har sett är ambitionen att öka ämnesåtkomsten för skönlitteratur ett tecken på att skönlitteraturen har fått en ökad status. Uppsatsens syfte är att undersöka förutsättningarna för en sådan ökad ämnesåtkomst genom att undersöka vilka förutsättningar som finns i själva skönlitteraturen för indexering, och tvärtom. Med andra ord, vilka förutsättningar har indexering av skönlitteratur för att överbygga den klyvning mellan rationalitet och mimesis som moderniteten har gett upphov till?

Adornos kritik av det moderna förnuftet handlar i huvudsak om att det är ett tänkande som bygger på att överföra en identitet på det ickeidentiska för att göra det känt och

¹⁴⁷ Jarvis, s. 13f.

¹⁴⁸ Jarvis, s. 14.

välbekant (till skillnad från mimesis som bejakar det annorlunda). På så sätt blir förnuftet oförnuftigt. Detta tänkande kommer här att benämnas som identitetslogik, identitetslogiken är den centrala aspekten av upplysningens dialektik men kan vara svårbegripligt. Anders Johansson exemplifierar problematiken med ett exempel: om man ser en människa gråta kan man känna medlidande eftersom man själv har varit ledsen och gråtit. Man skapar en identitet mellan sin egen erfarenhet och den konkreta situation den främmande människan befinner sig i men som man inte vet någonting om, det ickeidentiska. Just det förhållande som gör medlidandet möjligt, ens egen erfarenhet, omöjliggör också en verklig identifikation med den andra i dess unicitet och annanhet. Allt som är unikt i den andra tvingas in i ramen för den egna erfarenheten och skillnaden mellan det kända och det okända suddas ut. Det ickeidentiska ges en falsk identitet. Tänkandet sitter fast i sin egen subjektivitet och är oförmöget att göra rättvisa åt sitt objekt som något verkligt annorlunda och unikt.¹⁴⁹

Då vi redan sett att det värdefulla kunskapsinnehållet i skönlitteraturen består i mimesis är frågan hur indexeringen kan uttrycka denna kunskapsform för ämnesrepresentation och återvinning. Att indexera skönlitteratur med hjälp av en kontrollerad vokabulär, till exempel *Ämnesordslistan*, innebär faktiskt nästan per automatik ett identifikationstänkande. På det ickeidentiska (det skönlitterära verket) överförs en redan känd identitet (termer ur den kontrollerade vokabulären). Den kontrollerade vokabulären är ju bestämd på förhand och är ett kraftigt begränsat system av möjliga informativa innebörder av skönlitteraturen. På så sätt påtvingas skönlitteraturens ickeidentiska mimetiska innehåll en falsk identitet som riskerar att, istället för att representera verkets innehåll, komma att dölja verkets egentliga ickeidentitet bakom den falska identiteten. Detta kan man se som en förlängning av den diskussion kring indexeringens reduktionism som vi har sett tidigare i undersökningen. Indexeringen kan aldrig representera hela det skönlitterära verkets innehåll utan måste vara medvetet reduktiv för att lyckas skapa pragmatiska representationer som kan underlätta återvinning av skönlitteratur. Frågan är dock om indexeringstermerna faktiskt förmår att representera verkets mimetiska innehåll eller om de endast döljer det eller till och med förstör det genom överförandet av en rationell identitet. Problematiken kring indexering och identitetslogik är större vad det gäller skönlitteraturen än vad fallet är vad det gäller facklitteraturen. Detta beror på språkets dubbla karaktär i moderniteten. Det vetenskapliga språkets rationalitet är helt enkelt inte anpassat för det konstnärliga språkets mimesis.

Hur ska man då göra för att analysera exempelvis en roman med tanke på den problematik som lyfts fram ovan? Är det ens möjligt att tänka om konst utan att förvanska den? Hur ska man kunna tänka det ickeidentiska utan att skapa en falsk identitet? Identifikationstänkandet bygger på att skapa vertikala relationer mellan begrepp och referent. Mot detta ställer Adorno konstellationen: horisontella förbindelser mellan de begrepp som står till hands.¹⁵⁰ ”Istället för att försöka undanröja det motsägelsefulla och ogenomskinliga i sitt objekt, försöker han på det viset ge en bild av objektet – i all dess motsägelsefullhet - genom att väva ett nät av påståenden, utsagor, begrepp bilder etc.”¹⁵¹ Ett sådant konstellationstänkande är alltså den metod varmed man enligt Adorno bör närma sig de estetiska objekten, frågan är bara i vilken grad konstellationstänkandet egentligen är en tillämpbar metod eller om

¹⁴⁹ Johansson, s. 31.

¹⁵⁰ Johansson, s. 32.

¹⁵¹ Johansson, s. 32.

det endast är ett tänkandets dilemma, Johansson menar att konstellationstänkandet inte är en användbar metod utan snarare en konsekvens av tänkandets oförmåga att överbrygga avståndet till det tänkta.¹⁵² Konstellationstänkandet överfört till indexering av skönlitteratur skulle antagligen innebära att indexeringen för att undvika identitetstänkande blir mer flexibel och dynamisk till sin karaktär. Den kontrollerade vokabulären är kanske det största hindret för detta och det är något som vi sett flera forskare på området har pekat på. Den kontrollerade vokabulären är till sin natur väldigt begränsad och relativt statisk jämfört med skönlitteraturens komplexa och föränderliga karaktär. Flera forskare har därför lyft fram att indexeringen måste ta hänsyn till detta på olika sätt, bland annat genom att den kontrollerade vokabulären blir så pass generell att den har möjlighet att beskriva alla tänkbara innebörder av skönlitteraturen eller att indexeringen revideras när den inte längre motsvarar skönlitteraturens innebörd på grund av att texten läses på nya sätt i nya kontexter. *Ämnesordslistan* tycks dock inte vara anpassad för denna problematik och löper risken att förfalla till identifikationstänkande snarare än konstellationstänkande.

6.3.3 Indexering av skönlitteratur: upplysningens dialektik

Adorno ger språket och teckensystemet stor vikt för upplysningens dialektik. Genom språket skapas en identitet mellan tecknet och det betecknade vilket medför att det unika hos det betecknade går förlorat. Detta identifikationstänkande bygger på utbytbart, upprepbarhet och kvantifiering då det inte finns någon verklig koppling mellan tecknet och det betecknade. Identifikationstänkandet skapar ju falska identiteter och genomsyrar hela tillvaron, både den yttre verkligheten och människan själv: hennes förnuft och perception.¹⁵³ Dialektiken mellan myt och upplysning bottnar i två företeelser; införandet av begrepp som upplöser den absoluta bindningen mellan tecknet och det betecknade, språket är som vi ser viktigt i upplysningens dialektik, samt offret som symbolisk handling.¹⁵⁴ Adorno använder offerhandlingens symbolik för att visa på sambandet mellan myt och upplysning: offret innebär att det offrade förlorar sin unicitet medan symbolen övertar meningen. Offret, som är en mytisk företeelse, innebär också ett centralt steg i instrumentaliseringen av förnuftet eftersom det innebär att människan blickar och lurar gudarna. Hon deltar i deras spel och regler och hennes absoluta underkastelse inför gudarna bryts därmed. Ur kulten föds listan, med offret bryts människans underordning. Problemet är bara att upplysningen gör detta framsteg till sin ideologi. Det instrumentella förnuftet går inte att hejda och människan underkastas på nytt en mytologisk ordning, fast denna gång handlar myten om det förnuftiga framsteget, vetandet styr människorna istället för tvärtom. Den omvälvning av makten som det listiga offret medförde slår tillbaka på det subjekt som iscensatte den. Offret vänds inåt, internaliseras, vilket innebär att myten lever kvar mitt i moderniteten.¹⁵⁵ Att försöka förstå indexering av skönlitteratur mot bakgrund av denna teori kan tyckas märkligt men det går att se en stor parallellitet i teorin och undersökningsmaterialet. Att indexera skönlitteratur är ett tecken på både skönlitteraturens ökade status på biblioteken och på det kunskapsorganisatoriska vetenskapliga framsteget, alltså på upplysningens framsteg.

¹⁵² Johansson, s. 32.

¹⁵³ Billing, s. 140.

¹⁵⁴ Billing, s. 139.

¹⁵⁵ Billing, s. 139.

Dessa framsteg är ju som vi sett dock förbundna med tillbakagångar. Vi har sett att indexering av skönlitteratur riskerar att medföra denna typ av tillbakagångar eftersom det är svårt att överföra skönlitteraturens mimetiska innehåll till indexeringstermer. Bindningen mellan tecken (indexeringsterm) och det betecknade (det skönlitterära verket) riskerar att gå förlorad. Underkuvandet av naturen och framsteget som indexering av skönlitteratur innebär riskerar att slå tillbaka i en upplysningens dialektik. Indexering av skönlitteratur är en strävan till upplysning och framsteg, till att öka ämnesåtkomsten och underlätta sökning på skönlitteratur på biblioteken. Men detta framsteg riskerar att slå tillbaka, upplysningen slår tillbaka i myt genom uttraderandet av ickerationaliteten, och instrumentaliseringen och rationaliseringen av skönlitteraturen riskerar att göra ämnesåtkomst och återvinning svårare genom upprättandet av falska identiteter.

Rationaliseringen av litteraturen och det instrumentella förnuftets intrång på konstens domäner för oss över till Adornos teori om kulturindustrin. Den grundläggande tanken i teorin om kulturindustrin är att kulturen i kapitalismen förvandlas till en vara. Här handlar det inte om ett moraliserande över kulturens kommersialisering som är vanligt på andra håll, utan om att den samhällsliga rationaliteten, som redogjorts ovan, tränger in i konstens domäner. Tanken om kulturindustrin är tätt sammanlänkad med upplysningens dialektik. Adorno och Horkheimer beskriver det som att upplysningen har övergått till massbedrägeri i det beståendes tjänst.¹⁵⁶ Produktion, distribution och konsumtion av kultur börjar i allt högre grad likna den industriella tillverkningen och spridningen av vilka varor som helst i det kapitalistiska samhället. Kulturindustrin masstillverkar, standardiserar och likriktar konsten. Adorno säger att kulturindustrin har ”offrat allt det som skiljer konstverkets egen logik från det samhällsliga systemets.”¹⁵⁷ Det är just detta som är det centrala för att förstå Adornos kritik av kulturindustrin; att samhällets logik tar över konstens. Konsten förlorar sin autonomitet och själva egenskaperna som gör konsten till konst. Som vi såg i det föregående kapitlet ger Adorno konsten en väldigt stor betydelse. Kulturindustrin gör att konsten förlorar sin enorma betydelse och angelägenhet och istället banaliseras, slätas ut och cirkulerar som vilken vara som helst.

Kulturindustrin medför att de faktiska kvalitéterna hos ett enskilt konstverk blir av mindre betydelse än dess bytesvärde, precis som för övriga varor blir bruksvärdet helt underordnat bytesvärdet och det symboliska värdet hos en vara. Istället för konstens viktiga och unika möjligheter förvandlas exempelvis en roman från att vara en rationell tillflykt för mimesis och en möjlighet för estetiska upplevelser till en social markör, en representant för något abstrakt värde eller en grund för identitetsskapande.¹⁵⁸ Här ser vi en uppenbar risk att en skönlitterär texts faktiska kvalitét riskerar att ersättas av dess tecken, eller bytesvärde, i och med att verket indexeras och tilldelas ämnesord som representerar dess innehåll. Detta såg vi exempelvis med Nielsen som visade hur ämnesindexering av skönlitteratur ofta betonar sociala problem för att användas i pedagogiska sammanhang där verkets egentliga kvalitét får stå tillbaka för en enskild egenskap hos verket som belyser en social problematik.

¹⁵⁶ Horkheimer & Adorno, s. 58.

¹⁵⁷ Horkheimer & Adorno, s. 138.

¹⁵⁸ Jarvis, s. 73.

Uppmärksamheten riktas bort från själva konstverket i och med bytesvärdets dominerande betydelse. Detta innebär att konstverken får en slags pseudounikhet. Fokus hamnar på en enskild aspekt av ett konstverk som karakteriserar det som unikt. Pseudounikheten får konsumenten att tro att den inte konsumerar bytesvärde för dess egen skull utan något helt och unikt och nödvändigt. Kulturindustrins produkter präglas av en stark homogenitet dold bakom en skenbar diversitet.¹⁵⁹ De markerade differentieringarna mellan olika produkter, baserar sig, säger Adorno, ”inte så mycket på sakliga grunder som på behovet att klassificera, organisera och kartlägga konsumenterna.”¹⁶⁰

Adorno betonar den auktoritära och antidemokratiska tendensen i kulturindustrin. Vi är alla lyssnare, tittare och läsare av olika saker men den substantiella skillnaden i vad vi får höra, se eller läsa är inte särskilt stor. Vidare menar Adorno att vad vi som konsument efterfrågar inte kan rättfärdiga det likriktade utbudet. Publikens attityd är en del av systemet snarare än dess alibi.¹⁶¹ Kulturindustrin är del i den inrutning av det mänskliga livet som upplysningen innebär. Underhållningen är en förlängning av arbetet, och tvärtom fortsätter arbetets mekanisering av människan även på hennes fritid, upplysning som massbedrägeri.¹⁶² Vi ser här tydligt hur kulturindustrin är sammankopplad med upplysningens dialektik och instrumentaliseringen av förnuftet.

Det finns alltså en tydlig risk med indexering av skönlitteratur. Skönlitteraturen riskerar att slätas ut och förlora de egenskaper som gör den till just skönlitteratur genom tilldelandet av deskriptorer som gör skönlitteraturen välbekant och lättigenkännlig. Ämnesindexering av skönlitteratur innebär en rationalisering av skönlitteraturen och det instrumentella förnuftets intrång på konstens domäner som gör att skönlitteraturen riskerar att förlora de egenskaper som gör den till konst. Det ickeidentiska identifieras och görs välbekant genom ämnesindexeringen. Mimesis ersätts av rationalitet och konstens unika egenskaper riskerar att gå förlorade.

7. Slutdiskussion

Vi har nu analyserat förutsättningarna för indexering av skönlitteratur med utgångspunkt i relationen mellan indexeringens och skönlitteraturens olika egenskaper. I analysens första steg angreps frågan genom att studera hur *Ämnesordslistan* på olika sätt skapar ämnesåtkomst för skönlitteratur och därigenom tecknades en bild av hur indexeringen relaterar till skönlitteraturen. För att förstå hur *Ämnesordslistans* aspekter av ämnesåtkomst till skönlitteratur kan förstås som en del i ett större sammanhang studerades de aspekter som iakttagits i *Ämnesordslistan* i relevant indexeringsforskning för att utveckla förståelsen för relationen mellan indexeringen och dess objekt. I det tredje steget av analysen lyftes sedan denna problematik till en högre nivå genom en diskussion som tog utgångspunkt i ett teoretiskt ramverk bestående av Adornos kulturteori för att skapa en förståelse för relationen mellan indexeringen och skönlitteraturen och de förutsättningar som denna bildar för en lyckad indexering av skönlitteratur.

¹⁵⁹ Jarvis, s. 74.

¹⁶⁰ Horkheimer & Adorno, s. 140.

¹⁶¹ Horkheimer & Adorno, s. 139.

¹⁶² Jarvis, s. 75.

Uppsatsen har utforskat en teoretisk problematik kring ämnesindexering av skönlitteratur. Resultaten av analysen är nedslående för möjligheterna för, och lämpligheten till, ämnesindexering av skönlitteratur. Förhållandet mellan indexeringens och skönlitteraturens olika egenskaper framstår som fyllt av olösliga motsättningar. Om man vill ämnesindexera skönlitteratur bör man reflektera över de resultat som uppsatsen har visat, annars kan ämnesindexering få skadliga konsekvenser. Ämnesindexering av skönlitteratur är i första hand en praktisk verksamhet och biblioteksarbete är först och främst pragmatiskt. Återvinningssystem ska hjälpa användarna att hitta de dokument de vill ha. Den praktiska användbarheten för indexering av skönlitteratur måste bestämmas i vilken utsträckning och på vilket sätt den görs. En lyckad praktik kräver dock ofta ett teoretiskt reflekterande och en balans mellan teori och praktik för att vara verkningsfull. Indexering av skönlitteratur kräver att man reflekterar över relationen mellan indexeringens och skönlitteraturens olika egenskaper. Det är i detta uppsatsens bidrag består: i ett teoretiskt reflekterande som i sig kanske inte är tillräckligt för att utveckla välfungerande system för indexering av skönlitteratur (ämnesindexering av skönlitteratur kan naturligtvis inte anpassas till varje enskild teori om skönlitteraturens natur) men som kan tjäna som ett litet bidrag till förståelsen för de teoretiska förutsättningarna för ämnesindexering av skönlitteratur, och därigenom till en lyckad praktik. För en effektiv och verkningsfull ämnesindexering av skönlitteratur, som uppfyller syftet att hjälpa användarna att hitta de böcker de vill ha, krävs en balans mellan teoretisk reflektion och insikt och pragmatiska principer för praktiskt användbar ämnesindexering av skönlitteratur.

Den engelske författaren Jeanette Winterson, här citerad av Bradley, uttrycker en stark skepsis gentemot indexering av skönlitteratur:

I think that indexing fiction would be a terrible idea. Fiction is there to free us from the tyranny of our own perceptions, to take us to another world where, for a time, the concerns of our everyday lives are suspended. [...] Students and sub-academics should not be encouraged to imagine that a work can be defined or even understood simply by the topics it contains. No. We need what magic remains in this little life. Let's not nail it down only to find it has disappeared. Think of all those fairy stories where a greedy or stupid man tries to imprison a sprite or a genii or to contain a stash of goblin treasure. In the morning nothing is left but the container.¹⁶³

Winterson uttrycker här en syn på skönlitteratur som innehållandes någonting oerhört viktigt som riskerar att förvanskas av att indexeras. Wintersons ifrågasätter att det finns anledning att skapa ämnesåtkomst åt skönlitteratur eftersom skönlitteraturens ämne inte är det som är viktigt. I citatet finns också en farhåga att indexeringens rationalitet och rigiditet står i oupplöslig motsättning till skönlitteraturens fantasi. Vidare uttrycker Winterson en farhåga att rationaliseringen av skönlitteraturen riskerar att skymma dess egentliga innehåll och att indexeringstermerna som ska representera verket blir allt som återstår av det. Dessa problem med indexering av skönlitteratur har diskuterats och undersökts i uppsatsen och Winterson berör stora delar av den problematik kring indexering av skönlitteratur som lyftes fram med hjälp av Adorno.

¹⁶³ Bradley, Philip (1989). Indexes to works of fiction: The views of producers and users on the need for them. *The Indexer*, vol. 16, no. 4, s. 241.

7.1 Slutsatser

De teoretiska förutsättningarna för indexering av skönlitteratur som uppsatsen har tecknat ger en bild av ett dilemma för indexeringen. Å ena sidan är skönlitteratur någonting oerhört viktigt och betydelsefullt som därför bör ges ämnesåtkomst för att underlätta för läsare att få tillgång till dess innehåll. Å andra sidan tycks skönlitteraturens stora betydelse riskera att gå förlorad genom själva indexeringen och därigenom göra indexeringen meningslös, eller till och med skadlig för litteraturen.

Uppsatsens första frågeställning behandlade vilka problem och möjligheter som finns för ämnesindexering i indexeringens objekt, skönlitteraturen. Undersökningen har visat att det finns ett stort värde i skönlitteraturen och ett stort kunskapsinnehåll och därmed goda förutsättningar för ämnesindexering. Problemet med skönlitteraturen tycks vara att den är fundamentalt annorlunda än facklitteraturen och är därför svår att indexera. Skönlitteraturens värde består i något fundamentalt annorlunda än facklitteraturens och skönlitteraturen kräver därför ett annorlunda förhållningssätt.

Uppsatsens andra frågeställning rörde förutsättningarna indexeringen har för tillämpning på skönlitteratur. Undersökningen har visat att för att indexering ska kunna tillämpas på skönlitteratur måste indexeringssystemet vara noggrant utformat för anpassning till skönlitteraturens natur. Indexering tycks ha dåliga förutsättningar för tillämpning på skönlitteratur eftersom ämnesindexering är en rationell, fixerande och reducerande verksamhet som står i motsättning till skönlitteraturens natur.

Den tredje frågeställningen handlade om hur *Ämnesordslistan* förhåller sig till den problematik som lyfts fram. Det visade sig att *Ämnesordslistan* var väldigt teoretiskt utvecklad. Den saknade teoretiska insikter om att skönlitteratur är någonting fundamentalt annorlunda än facklitteratur och de konsekvenser detta får för indexeringen. *Ämnesordslistan* var delvis anpassad till att skönlitteraturen har en estetisk natur men var inte genomgående konstruerad baserat på denna insikt. *Ämnesordslistan* behandlade inte skönlitteraturens ämne som någonting annorlunda än facklitteraturens, bortsett från en begränsad anpassning till att skönlitteraturens form är av stor betydelse för dess innehåll. Möjligheterna till beskrivning av den litterära formen var inte särskilt utvecklade. På grund av *Ämnesordslistans* begränsade anpassning till skönlitteraturens speciella natur löper ämnesindexering som använder sig av detta kontrollerade vokabulär stor risk att medföra de skadliga konsekvenser som finns latent i förhållandet mellan ämnesindexeringens och skönlitteraturens olika egenskaper. *Ämnesordslistan* är inte särskilt väl konstruerad för att kunna ämnesindexera skönlitteraturens innehåll på ett förtjänstfullt sätt.

7.2 Förslag till vidare forskning

Uppsatsen har endast utforskat en väldigt begränsad del av den teoretiska problematiken kring ämnesindexering av skönlitteratur och ur ett begränsat teoretiskt perspektiv. Ytterligare studier krävs för att förstå de teoretiska förutsättningarna för indexering av skönlitteratur.

Uppsatsen har visat på att det finns anledning att misstänka att indexering av

skönlitteratur är någonting mycket problematiskt och svårt att genomföra på ett bra sätt. Detta intryck är endast teoretiskt grundat och det krävs därför att indexering av skönlitteratur studeras empiriskt för att undersöka hur väl systemen fungerar i praktiken. Den teoretiska insikten om att det är väldigt svårt, eller till och med skadligt, att genomföra ämnesindexering av skönlitteratur måste vägas mot vilka praktiska förtjänster den har och om den uppfyller sina syften.

8. Sammanfattning

Uppsatsen tar sin utgångspunkt i att skönlitteratur inte ges ämnesåtkomst i samma grad som facklitteratur på grund av att det är svårt att ämnesindexera skönlitteratur. Uppsatsen utforskar förhållandet mellan ämnesindexeringens och skönlitteraturens olika egenskaper för att på så sätt ge en bild av förutsättningarna för ämnesindexering av skönlitteratur.

Undersökningen genomförs genom en textanalys i tre steg. I det första steget analyseras en nyligen utkommen svensk ämnesordslista som publicerats av Svensk biblioteksförening. I analysen studeras hur *Ämnesordslistan* skapar ämnesåtkomst åt skönlitteratur genom ämnesåtkomstaspekterna form, ram och ämne. På så sätt studeras hur *Ämnesordslistan* förhåller sig till sitt indexeringsobjekt, skönlitteraturen. I analysens andra steg studeras sedan de aspekter som lyfts fram i studiet av *Ämnesordslistan* genom en litteraturstudie av forskning om ämnesindexering av skönlitteratur. De aspekter som studerats i *Ämnesordslistan* belyses, diskuteras och analyseras med hjälp av indexeringsforskning. I det tredje steget i analysen diskuteras sedan förutsättningarna för indexering av skönlitteratur med hjälp av Adornos teori. Med hjälp av Adornos teori skapas en förståelse för hur skönlitteraturens natur förhåller sig till ämnesindexeringens egenskaper, och omvänt. Den problematik som lyfts fram i de två tidigare stegen i analysen diskuteras och förklaras med hjälp av uppsatsens teoretiska perspektiv.

Uppsatsens resultat är att det finns starka motsättningar mellan ämnesindexeringens och skönlitteraturens olika egenskaper. Skönlitteraturen har ett stort värde som en unik form av kunskapskälla men dess fundamentala annanhet gentemot den vetenskapliga rationaliteten gör att det är väldigt svårt att ämnesindexera skönlitteratur. Indexeringen är till sin karaktär rationaliserande, begränsande och reducerande. Detta står i motsättning till att skönlitteraturens natur består i att dess innehåll är någonting totalt annorlunda och främmande, Adorno kallar det mimesis, som står utanför den vetenskapliga rationaliteten. Ämnesindexering av skönlitteratur riskerar att förvanska litteraturen genom att släta ut den och göra den lättigenkännlig och på så sätt förvanska de egenskaper som ger skönlitteraturen dess stora betydelse.

9. Referenser

Alvesson, Mats & Sköldbberg, Kaj (1994). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Andersson, Rolf & Holst, Erik (1996). Indexes and Other Depictions of Fictions: A New Model for Analysis Empirically Tested. *Svensk Biblioteksforskning*, nr. 2-3, s. 77-95.

Att indexera skönlitteratur.Handledning (2004), Svensk biblioteksförening, Specialgruppen för indexering av skönlitteratur. Stockholm: Svensk Biblioteksförening.

Att indexera skönlitteratur. Ämnesordlista, vuxenlitteratur (2004). Svensk biblioteksförening, Specialgruppen för indexering av skönlitteratur. Stockholm: Svensk biblioteksförening.

Baker, Sharon L. & Sheperd, Gay W. (1987). Fiction Classification Schemes: The principles behind them and Their Success. *RQ* vol. 27, no 2, s. 245-251.

Beghtol, Claire (1989). Acces [sic] to Fiction: A Problem in Classification Theory and Practise. Part I. *International Classification*, vol. 16, no 3, s. 134-140.

Beghtol, Claire (1990). Access to Fiction: A Problem in Classification Theory and Practice. Part II. *International Classification*, vol. 17, no. 1, s. 21-27.

Beghtol, Claire (1994). *The classification of Fiction. The development of a system based on Theoretical Principles*. Metuchen, N.J.: Scarecrow.

Beghtol, Claire (2001). The Concept of Genre and Its Characteristics. *Bulletin of the American Society for Information Science and Technology*, vol. 27, no. 2, s. 17-19.

Berntsson, Göran (1997). *Klassifikation enligt SAB-systemet: Ett läromedel*. Borås: Taranco.

Billing, Björn (2001). *Modernismens åldrande: Theodor W. Adorno och den moderna konstens kris*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Bradley, Philip (1989). Indexes to works of fiction: The views of producers and users on the need for them. *The Indexer*, vol. 16, no. 4, s. 239-248.

British Library Fiction Indexing Group (1998). *The Application of Form Data to Works of Fiction: Discussion paper*.

<http://www.pitt.edu/~agtaylor/ala/papers/blfictio.html> [060505]

Cleveland, Ana D. & Cleveland, Donald B. (1990). *Introduction to Indexing and Abstracting*. Inglewood, Colorado: Libraries unlimited Inc.

Ekvall, Inga-Lill & Larsson, Sibyl (1997). EDVIN: A search system for fiction based on the experience of user's needs. *Information Services & Use*, vol. 17, no. 2, s. 81-84.

Ekvall, Inga-Lill & Larsson, Sibyl (2002). *Edvin - ämnesordsregister för skönlitteratur och biografier*. <http://bibliotek.molndal.se/gemensam/> [060505]

Green, Rebecca (1997). The role of relational structures in indexing for the humanities. *Information Services & Use*, vol. 17, no. 2-3, s. 85-100.

Guidelines on Subject Access to Individual Works of Fiction, Drama, Etc. (2000). American Library Association. Chicago; American Library Association.

Hayes, Susan (1992). Enhanced Catalog Access to Fiction: A Preliminary Study. *Library resources & technical services*, vol. 36, no. 4, s. 441-459.

Hayes, Susan M. (2001). Use of popular and Literary Criticism in Providing Subject Access to Imaginative Literature. *Cataloging & Classification Quarterly*, vol. 32, no. 4., s. 71-97.

Horkheimer, Max & Adorno, Theodor W (1996). *Upplysningens dialektik*. Göteborg: Daidalos.

Iivonen, Mirja (1988). On the library classification of fiction. *Scandinavian Public Library Quarterly*, vol. 21, no. 1, s. 13-15.

Jansson, Eiler & Södervall, Bo (1987). *Tesaurus för indexering av skönlitteratur*. Borås: Högskolan i Borås: BHS.

Jarvis, Simon (1998). *Adorno: A Critical Introduction*. New York: Routledge.

Johansson, Anders (2003). *Avhandling i litteraturvetenskap: Adorno, Deleuze och litteraturens möjligheter*. Munkedal: Glänta produktion

Johansson, Anders & Martinson, Mattias (2003). Inledning: Adorno och eftervärlden. Ingår i Johansson, Anders & Martinson, Mattias (red.), *Efter Adorno*. Glänta produktion

Lancaster, F. W. (1998). *Indexing and Abstracting in Theory and Practise*. London: Library Association Publishing.

MacEwan, Andrew (1996). Electronic access to fiction. *Vine*, 105, s 41-44.

MacEwan, Andrew (1997). Where do you keep the dystopias?, *Library Association Record*, vol. 99, no. 1, s. 40-41.

Miller, Christoffer (2003). All new Subject Access to Fiction: How a Cultural Zeitgeist with Gray Hair Informed ALA's *Guidelines*.... *Cataloging & Classification Quarterly*, vol. 36, no. 2, s. 89-98.

Nielsen, Hans Jørn (1997a). Romaner af mange slags: Om indeksering, klassifikation og formidling af skønlitteratur. *Biblioteksarbejde*, nr. 50, s. 7-30.

Nielsen, Hans Jørn (1997b). The nature of fiction and its significance for classification and indexing. *Information services and use*, vol. 17, no. 2, s. 171-181.

Pejtersen, Annelise Mark (1978). Fiction and library classification. *Scandinavian Public Library Quarterly*, vol. 11, no. 1, s. 6.

Pejtersen, Annelise Mark & Austin, Jutta (1983). Fiction retrieval: Experimental design and evaluation of a search system based on user's value criteria (Part 1). *Journal of Documentation*, vol. 39, no. 4, s. 234.

Pejtersen, Annelise Mark & Austin, Jutta (1984). Fiction retrieval: Experimental design and evaluation of a search system based on user's value criteria (Part 2). *Journal of Documentation*, vol. 40, no. 1, s. 25-35.

Pejtersen, Annelise Mark et al. (1996). *Subject Access to Scandinavian Literature – Index Methods and OPAC Development*. Tema Nord 1996:608.

Ranta, Judith A. (1991). The New Literary Scholarship and a Basis for Increased Subject Catalog Access to Imaginative Literature. *Cataloging and Classification Quarterly*, vol. 14, no. 1, s. 3-26.

Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans. Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Rowley, Jennifer E. (1981). *Abstracting and indexing*. London: Clive Bingley.

Saarti, Jarmo (1999). Fiction indexing and the development of fiction thesauri. *Journal of Librarianship and Information Science*, vol. 31, no. 2, s. 85-92.

Saarti, Jarmo (2000). Fiction indexing by library professionals and users. *Scandinavian Public Library Quarterly*, vol. 33, no. 4, s. 6-9.

Saarti, Jarmo (2001). Consistency of subject indexing of novels by public library professionals and patrons. *Journal of Documentation*, vol. 58, no. 1, s. 49-65.